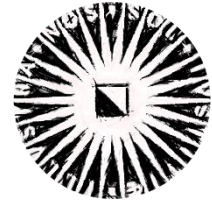

Concertbezoek en vertrouwen: een verkennend onderzoek

TIMON VAN VELZEN
UNIVERSITEIT UTRECHT

Scriptie Bachelor Sociologie
Studentnummer: 5485258
Begeleider: dr. J.M. J. Delnoij
Tweede beoordelaar: prof. dr. ir. V. Buskens
Datum: 15 juni 2018

Unive

ABSTRACT

In this paper the relationship between *concert attendance* and *general trust* will be examined, using data from the U.S. General Social Survey (GSS). The few previous research on music and trust focused on the relations at a psychological and therapeutic level. A broader approach, focusing on concerts, could provide a bit more clarity about the societal functions of music and some direction to policy. In it, a distinction is made between concerts of classical music and concerts of pop music, which can help to gain some insight into the existing mechanisms. A concert is seen as a sociocultural event. *Social Capital Theory* will be applied to this case, initially using Pierre Bourdieu's version of it. The theoretical foundation is that concert attendance leads to *cultural capital*, which can boost one's degree of *social capital* via (1) increased access to social networks and (2) opportunities for new social ties. Trust is seen as the basis, and therefore an indication, of social capital. Both types of concert attendance are expected to be positively related to general trust, but it is expected that this is mostly the case for classical concerts, because it is assumed that those have in general more cultural capital. Also an interaction term is included, to examine whether visiting both classical and pop concerts enlarges the expected positive link between concert attendance and trust, which could be in accordance with the thesis of *cultural omnivores*. No general effect of concert attendance is found. For visitors of classical concerts a small positive effect is found, although this effect can be explained mainly by the ones that also visit pop concerts. This could imply some support for the last hypothesis. At the end some policy implications are suggested.

KEY WORDS: *music; concert attendance; classical concerts; pop concerts; trust; Pierre Bourdieu; social capital; cultural capital; social networks; cultural omnivores*

‘There will come a day
When we transcend our pain
Until that day
Take it easy on yourself

*‘Er komt een dag
Dat we onze pijn te boven komen
Tot aan die dag
Doe maar rustig aan*

Love is the answer
Makes no difference what you have heard
Love is the answer
You have got to trust in the world’

*Liefde is het antwoord
Het maakt geen verschil wat je gehoord hebt
Liefde is het antwoord
Je moet vertrouwen hebben in de wereld’*

-Weezer: ‘Love Is the Answer’, 2009

1. Introductie

Dat muziek effect kan hebben op je gemoedstoestand of gedrag is iets wat veel mensen waarschijnlijk uit eigen ervaring kunnen beamen. Het horen van de ene muziek kan helpen om tot rust te komen, bij het horen van andere muziek lijkt het bijna onmogelijk om stil te blijven zitten. Ook kan muziek een bijzonder gevoel van verbondenheid met anderen oproepen. Er wordt niet voor niets vaak gezegd dat muziek samenbindend is. Denk bijvoorbeeld aan concerten waar mensen massaal met hun smartphone boven hun hoofd meebewegen met de muziek, waarbij een gevoel van eenheid ontstaat, of het samen zingen van ‘Aan de Amsterdamse grachten’ tijdens het Prinsengrachtconcert. Ook in bijvoorbeeld sport (voetbal) en religie spelen muziek en samen zingen vaak een prominente rol. In 2004 zei de toenmalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Kofi Annan, tijdens een speech over het belang van muziek:

“In a world of diversity where often values clash, music leaps across language barriers and unites people of quite different cultural backgrounds. And so, through music, all peoples can come together to make the world a more harmonious place”¹ (Verenigde Naties, 2014)

Daarmee hangt hij een behoorlijke waarde aan muziek en belicht hij muziek op een zeer positieve manier: muziek kan bestaande barrières tussen mensen wegnemen doordat het een soort universele taal is. Aan de andere kant kan muziek historisch gezien ook sterk geassocieerd worden met nationalistisch gedrag, denk daarbij aan veel volksmuziek. Dat nationalisme in muziek heeft ook een keerzijde: denk aan oorlogsmuziek op het slagveld, en de rol die Duitse (nationalistische) muziek speelde in nazi-Duitsland (Potter, 2005). In ieder geval kan gezegd worden dat muziek een rol lijkt te kunnen spelen in het tot stand komen van gevoelens en (sociaal) gedrag.

Volgens Tekman en Hortaçsu (2002) kan het vormen van een sociale identiteit, door middel van sociale categorisatieprocessen (Cairns, 1982), dan ook gezien worden als één van de functies van

¹ *‘In een wereld van diversiteit, waar waarden vaak botsen, overstijgt muziek taalbarrières en verbindt het mensen van heel verschillende culturele achtergronden. Zo kunnen door muziek volken samengebracht worden om de wereld een harmonieuzere plek te maken’*

muziek. Deze processen hebben invloed op welke eigenschappen mensen aan anderen toeschrijven, hoe mensen tegen anderen aankijken en van daaruit of ze anderen *vertrouwen* (Kramer en Tyler, 1996). Daaruit vloeit vervolgens hun sociaal gedrag voort (Kramer en Tyler). Volgens Lewis en Weigert (1985) heeft dit proces van vertrouwen zowel een emotionele als een cognitieve kant (wat overigens ook voor muziek geldt: Krumhansl, 2002). Dat vertrouwen kan gezien worden als de basis waar de sociale orde in de samenleving op gebouwd is (Lewis en Weigert). Bovenstaande suggereert dat muziek een rol lijkt te kunnen spelen in het tot stand komen van het vertrouwen dat iemand heeft in anderen. Op haar beurt lijkt dat vertrouwen in anderen een cruciale rol te kunnen spelen in hoe muziek invloed heeft op sociale interacties en sociaal gedrag. Om deze reden is het de moeite waard om nader onderzoek te doen naar de relatie tussen muziek en vertrouwen en de daarbij werkzame mechanismes.

Om meer inzicht te krijgen in wat deze relaties precies betekenen voor de *maatschappij* zal dit onderzoek plaatsvinden vanuit een breder (sociologisch) perspectief dan veel eerder uitgevoerde onderzoeken over de effecten van muziek (Trusty en Oliva, 1994; Freeman, 1998; Scherer en Zentner, 2001; Tekman en Hortaçsu, 2002; Krumhansl, 2002; Webster en Weir, 2005; Schlaug et al., 2005; Nilsson, 2008; Surucu et al., 2018). Bovendien kan een dergelijke benadering wellicht beter richting geven aan overheidsbeleid. Een maatschappelijke benadering kan wellicht namelijk meer inzicht kan geven in wat de (wenselijke en minder wenselijke) effecten van muziek op de maatschappij als geheel zijn en welke sociale en sociologische mechanismes daarin een rol spelen. Bij overheidsbeleid kan gedacht worden aan subsidie- en investeringskeuzes als het gaat om bijvoorbeeld de muzikale uitvoeringspraktijk en vormen van muziekeducatie.

Vanwege de maatschappelijke benadering van dit onderzoek zal het zich specifiek richten op concertbezoek. Dit omdat deze belangrijke vorm van muziekactiviteit plaatsvindt in de publieke sfeer, in tegenstelling tot bijvoorbeeld muziek luisteren in de slaapkamer (in de privésfeer). Gekeken zal worden naar *concertbezoek* van mensen en hun *algemeen vertrouwen* in anderen. De onderzoeksvragen die in dit onderzoek geprobeerd zullen worden te beantwoorden zijn:

- 1) *Is er een relatie tussen concertbezoek en algemeen vertrouwen?*
- 2) *Verschilt deze relatie voor verschillende muziekgenres?*

Meer concreet zal onderzoek worden gedaan naar het bestaan van deze relatie in de Verenigde Staten in het begin van de 21^e eeuw. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen twee muziekgenres: concertbezoek van klassieke concerten en concertbezoek van popconcerten. Ook mensen die beide typen concerten bezoeken worden meegenomen. Juist het onderzoeken van deze tweede vraag, over het verschil tussen muziekgenres, maakt dat dit onderzoek niet alleen uitspraken kan doen over het eventuele bestaan van een relatie tussen concertbezoek en algemeen vertrouwen. Er kan namelijk ook een indicatie gegeven worden van het werkzame mechanisme dat plaatsvindt.

Gebruik zal worden gemaakt van de data uit de *General Social Survey* (GSS), waar voor dit onderzoek relevante informatie uit te halen is over concertbezoek en vertrouwen in de Verenigde Staten. Ook kan er onderscheid worden gemaakt tussen concertbezoek van populaire en klassieke concerten. Deze relevante informatie is beschikbaar voor het jaar 2002. Deze gegevens zijn dus niet bijzonder actueel, maar vanwege de aard van de onderzoeksvraag, en de beschikbaarheid van de data in ogenschouw genomen, is deze informatie voldoende relevant om uitspraken te doen over de te onderzoeken zaken.

Om te komen tot gerede verwachtingen over de relatie tussen concertbezoek en algemeen vertrouwen zal gebruik worden gemaakt van de *sociaal kapitaal theorie*, primair zoals uitgewerkt door de Franse socioloog Pierre Bourdieu. Hij maakt onderscheid tussen verschillende soorten kapitaal, die gezien kunnen worden als een basis die iemand heeft om bepaalde macht uit te oefenen (Bourdieu, 1986). Hij heeft dit ook aan muziek gerelateerd, waarbij hij onder andere noemt dat muzikale smaak sterk gerelateerd is aan het cultureel kapitaal dat iemand heeft in het algemeen (Bourdieu, 1984). In dit onderzoek wordt concertbezoek gezien als indicator van cultureel kapitaal, waarnaast het eveneens een belangrijk sociaal component lijkt te hebben. Vertrouwen kan gezien worden als een belangrijke indicator van sociaal kapitaal in het algemeen (Coleman, 1987; Gauntlett, 2011; Newton, 2001). Putnam (1995) benoemt het belang van een substantiële hoeveelheid sociaal kapitaal in een samenleving (p. 66). De theorie gaat ook over de relaties tussen de verschillende soorten kapitaal en de bijbehorende mechanismes. Dit maakt het mogelijk om een inschatting te maken van de mechanismes die plaatsvinden rondom concertbezoek en vertrouwen, evenals eventuele verschillen tussen genres.

Er is nog erg weinig onderzoek gedaan naar sociaal kapitaal en vertrouwen in muziekgerelateerde contexten. De sociaal kapitaal theorie is toegepast in muziek-therapeutische setting (Procter, 2011) en gericht op koren en gemeenschapsmuziek (Langston en Barret, 2008; Jones en Langston, 2012). Daarbij ging het hoofdzakelijk om muziek *maken* als een sociale activiteit. Dit leverde positieve relaties tussen muziekactiviteit en sociaal kapitaal op (Langston en Barret, 2008). Ze benoemen dat er veel onderzoek is gedaan naar het functioneren van sociaal kapitaal in gemeenschappen, maar dat dit nauwelijks het geval is voor muzieksettings (2008). Anshel en Kipper (1988) deden (eveneens vanuit een muziek-therapeutische achtergrond) onderzoek naar de invloed van koorzang op vertrouwen en coöperatie, en vonden ook een positief effect van koorzang op vertrouwen. De hier genoemde onderzoeken zijn relatief kleinschalige case studies, gericht op samen musiceren. Dit onderzoek is dus door haar bredere benadering, door het onderzoeken van *concertbezoekers* en door haar focus op *algemeen* vertrouwen een aanvulling op de bestaande literatuur. In het geval er een relatie uit blijkt te komen, zou dit ook richting kunnen geven aan (en een aanzet kunnen zijn tot) vervolgonderzoek.

De resultaten wijzen geen direct effect uit van concertbezoek op algemeen vertrouwen. Als wordt opgesplitst op genre (klassiek en pop) blijkt er een klein positief effect te zijn voor bezoekers van klassieke concerten, als mensen die daarnaast ook popconcerten bezoeken worden meegenomen.

Het lijkt dat juist die mensen het positieve effect op vertrouwen verklaren. Dit suggereert dat niet zozeer snobisme (alleen ‘highbrow’² klassieke concerten bezoeken) sociaal kapitaal en vertrouwen vergroot, maar juist omnivorisme (naast klassieke concerten ook ‘lowbrow’ concerten bezoeken).

In sectie 2 zal een theoretisch kader geschetst worden op basis van eerder onderzoek en de sociaal kapitaal theorie. Nadat concerten gedefinieerd worden als sociaal-culturele gebeurtenis (sectie 2.1) zal de sociaal kapitaal theorie uitgewerkt en op dit onderzoek toegespitst worden (sectie 2.2). In sectie 2.3 worden verwachtingen opgesteld. Sectie 3 zal uiteenzetten hoe de variabelen geoperationaliseerd worden (3.1) en wat voor data en toetsingsvormen gebruikt zullen worden om de hypotheses te toetsen (3.2). Vervolgens zullen de resultaten gepresenteerd worden in sectie 4. Sectie 5 tracht een zeker antwoord te geven op de onderzoeksvragen, waarbij teruggekoppeld wordt naar de theorie (5.1). Ten slotte worden enkele beperkingen van het onderzoek besproken (5.2) en besluit het verslag met suggesties voor vervolgonderzoek en mogelijke beleidsimplicaties (5.3).

2. Theorie

Voor de bewering dat muziek invloed kan hebben op zowel de gemoedstoestand als het gedrag van mensen is een zekere wetenschappelijke basis. Zo kan muziek inderdaad emotionele effecten hebben op de luisteraars (Scherer en Zentner, 2001; Webster en Weir, 2005). Het exacte emotionele effect dat zich voordoet hangt onder andere samen met het type muziek dat beluisterd wordt (Scherer en Zentner; Webster en Weir). Door Nilsson (2008) wordt gesuggereerd dat muziek gebruikt kan worden om stress en angst te verminderen. Ook blijkt muziek in winkels effect te kunnen hebben op winkel- en aankoopgedrag (Smith en Curnow, 1966; Yalch en Spangenberg, 1990; 2000). Neurologisch onderzoek heeft aangetoond dat muzikale training bij kinderen een positief langetermijneffect heeft op hun verbale en wiskundige prestaties (Schlaug et al., 2005). Ook Allen et al. (2007) suggereren dat het luisteren naar muziek effect heeft op iemands overtuigingen, gedrag en leerprestaties.

Meer specifiek laat onderzoek zien dat muziek ook een duidelijke *sociale* kant heeft en invloed kan hebben op iemands sociale gedragingen (Allen et al., 2007; Brown en Volgsten). In eerder onderzoek gaat het zowel over het samen muziek maken als een sociale activiteit, als wel het (samen) ‘consumeren’ van muziek. Zo is het op muziek baseren van iemands sociale identiteit, al eerder genoemd, uitvoerig onderzocht (Tarrant et al., 2001; Tekman en Hortaçsu, 2002). Onderzoek naar de sociale kant van muziek laat onder andere zien dat muziek gezien kan worden als één van de meest sociale kunstvormen, en dat muziek (sinds wellicht nog eerder dan het ontstaan van het gesproken woord) een belangrijke vorm van communicatie is (Brown en Volgsten, 2005). Muziek is als communicatiemiddel zo krachtig dat menselijk gedrag van zowel individuen als complete groepen

² hoge culturele status. ‘lowbrow’: lage culturele status

door muziek kan worden beïnvloed of zelfs gemanipuleerd (Brown en Volgsten). Deze relaties tussen muziek en sociaal gedrag lijken, ter aanvulling, sterk af te hangen van het genre waarnaar geluisterd wordt (Allen et al., 2007).

In een neurologisch essay over de rol van muziek in sociale bindingen schrijft Walter J. Freeman (1998) dat vertrouwen de basis is van alle menselijke inspanningen en dat muziekactiviteit daarbij een rol speelt. *'The role of music as an instrument of communication beyond words strikes to the heart of the ways in which we humans come to trust one another'* (p. 412)³. Daarbij concludeert hij dat vooral de sociale actie en gezamenlijkheid die plaatsvinden bij muziekactiviteit van belang zijn in het tot stand komen van veranderend (meer vertrouwend) gedrag. Hij behandelt vooral effecten die zich voordoen in het geval van samen musiceren. Daarbij moet gezegd worden dat steeds meer recent onderzoek suggereert dat dergelijke contact-effecten zich ook indirect voor kunnen doen: het waarnemen van positief contact of coöperatie tussen anderen (zoals, eigen invulling, mensen samen zien musiceren) kan resulteren in meer positieve attitudes naar anderen toe (vicarious contact⁴: Pettigrew et al., 2011; Mazziotta et al., 2011; Vezzali et al., 2014). Onderzoek naar groepszang door Anshel en Kipper (1988) toonde een positief effect aan van muziekactiviteit op vertrouwen en coöperatie, waarbij het geen verschil maakte of het ging om actieve deelname (meezingen) of passieve deelname (luisteren). Deze dingen suggereren dat ook in het geval van concertbezoek, waarbij het eveneens gaat om *luisteren* naar muziek, een dergelijk positief effect op vertrouwen kan bestaan.

2.1. Concerten als sociaal-culturele gebeurtenis

Er zijn verschillende manieren om de concepten 'muziek' en 'concertbezoek' te benaderen. Daarbij kan het sociale aspect in meerdere of mindere mate een rol spelen. Jones en Langston (2012) maken onderscheid tussen twee benaderingen van muziek: muziek als een *onafhankelijke sonische gebeurtenis*, waarbij muziek benaderd wordt als dat wat hoorbaar is binnen een bepaalde tijdsspanne, en muziek als *sociaal-culturele expressie*. In de eerste definitie is geen plaats voor een sociaal component, terwijl in het geval van de tweede definitie muziek benaderd wordt als een expressie van bepaalde groepen en culturen. Ook O'Hara en Brown beweren in hun boek over muziekconsumptie (2006) dat dit niet alleen gaat over het luisteren naar muziek, maar ook over de manier waarop muziek geïntegreerd is in het sociale leven van mensen. Van daaruit zal in dit onderzoek muziek, in de vorm van concertbezoek, hoofdzakelijk benaderd worden als *sociaal-culturele gebeurtenis*: concerten als gebeurtenis die niet alleen als expressie van bepaalde groepen en culturen worden gezien (zoals religieuze feestdagen dat zijn van een religie), maar waarin ook socialisatie plaatsvindt met de normen, waarden en tradities van die groepen en culturen.

³*'De rol van muziek als een instrument van communicatie zonder woorden raakt aan de kern van de manieren waarop wij mensen tot vertrouwen in elkaar komen'*

⁴*plaatsvervangend contact*

Vanuit dit oogpunt kan gezegd worden dat muziekactiviteit (concertbezoek) zowel een sociaal als een cultureel component heeft. Juist dit onderscheid maakt het relevant om naar Pierre Bourdieu te kijken, omdat hij veel geschreven heeft over soorten kapitaal en daarbij onderscheid maakte tussen onder andere sociaal en cultureel kapitaal. Ook de manier waarop deze soorten kapitaal zich tot elkaar verhouden staat centraal in deze theorie. Voordat er verwachtingen zullen worden opgesteld volgend uit de sociaal kapitaal theorie zal gekeken worden naar de belangrijkste onderdelen van deze theorie en de daaruit volgende implicaties voor de gestelde onderzoeksvragen.

2.2. Sociaal kapitaal theorie: Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu, vooraanstaand Frans socioloog uit de twintigste eeuw, heeft veel geschreven over kapitaal en relateerde dit ook aan muziek. Bourdieu is onder meer bekend geworden met zijn onderscheid tussen verschillende vormen van kapitaal, waarvan de belangrijkste *economisch kapitaal*, *sociaal kapitaal* en *cultureel kapitaal* zijn (1986). Hij beschrijft *kapitaal* als een soort opgebouwde basis om macht uit te kunnen oefenen binnen de sociale ruimte, en binnen die ruimte een bepaalde positie te vergaren (Bourdieu, 1986). Deze *sociale ruimte* bestaat uit personen, groepen en instituties die met elkaar zijn verbonden en dichter bij elkaar staan als ze meer op elkaar lijken qua eigenschappen, levensstijl en klasse (Bourdieu, 1989).

Welke bronnen een persoon kan inzetten, die ten grondslag liggen aan iemands machtspositie in de sociale ruimte, hangt af van het type kapitaal waar iemand toegang toe heeft. Zo gaat dit in het geval van economisch kapitaal om geld en bezittingen en in het geval van sociaal kapitaal om sociale verbindingen (1986). Economisch kapitaal zal verder buiten beschouwing blijven, cultureel en sociaal kapitaal zullen nu behandeld worden.

2.2.1. Concertbezoek: cultureel kapitaal

Bourdieu maakt onderscheid tussen drie vormen van cultureel kapitaal (1986). De *belichaamde staat* verwijst naar een immateriële vorm van kapitaal: het vergaren en incorporeren van kennis en inzicht in cultuur, een proces van zelfinvestering dat tijd kost. De *geobjectiveerde staat* verwijst juist naar een meer materiële vorm van cultureel kapitaal, zoals boeken en schilderijen (culturele goederen). Dit is in sommige gevallen uitwisselbaar met economisch kapitaal (Bourdieu, 1986). Ten slotte verwijst de *geïnstitutionaliseerde staat* naar iemands opleidingsachtergrond. ‘Informatie kapitaal’ zou een synoniem voor cultureel kapitaal kunnen zijn (Bourdieu, 1987, p. 4).

Onderzoek in Frankrijk liet een sterke relatie zien tussen onder andere het luisteren naar bepaalde ‘highbrow’ radiostations, het bezoeken van kunstgalerieën en het hebben van kennis over schilderijen (Bourdieu, 1984, p. 14), wat gezien kan worden als belichaamd cultureel kapitaal. Het onderzoek liet ook zien dat deze dingen gecorreleerd zijn met sociale klasse in het algemeen en opleidingsniveau in het bijzonder (geïnstitutionaliseerd cultureel kapitaal). Bourdieu toonde bovendien aan dat cultureel kapitaal sterk is gerelateerd aan de muziek waarnaar iemand luistert, zoals

hedendaagse of klassieke muziek (1984). Ook Roose en Vander Stichele (2010) tonen aan dat muziekconsumptie (positief) gerelateerd is aan alle indicatoren van cultureel kapitaal. Bovenstaande wijst erop dat muziekactiviteit cultureel kapitaal indiceert.

In dit onderzoek wordt om deze reden concertbezoek gezien als een indicator en bron van (belichaamd) cultureel kapitaal. Dit sluit aan bij de gebruikte definitie, waar concerten worden gezien als sociaal-culturele gebeurtenissen waar *socialisatie* plaatsvindt met groepen en culturen. Dat socialisatieproces is namelijk het vergaren en incorporeren van kennis en inzicht in cultuur waar Bourdieu (1986) het over heeft. Dit suggereert al dat cultureel kapitaal (en dus ook concertbezoek) gelieerd is aan sociaal kapitaal. Naar deze vorm van kapitaal zal nu gekeken worden.

2.2.2. Sociaal kapitaal

Volgens Bourdieu is sociaal kapitaal gebaseerd op *connecties tussen leden van een sociaal netwerk of groep* (Lin, 2002, p. 22-23). Sociaal kapitaal kan zelfs als een soort collectief bezit gezien worden (Lin, 2002). Coleman (1988) heeft het concept van sociaal kapitaal uitgewerkt en daarin stelt hij eveneens dat sociaal kapitaal berust op sociale structuren, en dat het ‘faciliteert(s) certain actions of actors’⁵ binnen zo’n sociale structuur (p. 98). Daarbij gaat het erom dat door sociaal kapitaal bepaalde acties van anderen teweeggebracht worden, waarmee een bepaald doel bereikt kan worden (Coleman, 1988). Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een stad waar een normatieve structuur heerst dat mensen in de omgeving op kinderen letten die onbegeleid over straat gaan. Dat resulteert erin dat ouders hun kinderen makkelijker onbegeleid in het park kunnen laten spelen (Coleman, 1988). Coleman gebruikt dus een redelijk breed begrip van de ‘sociale verbindingen’ waar Bourdieu (1986) het over heeft, waardoor Colemans benadering van ‘sociaal kapitaal’ iets breder is dan die van Bourdieu (Gauntlett, 2011).

In het genoemde voorbeeld lijkt vertrouwen (in dit geval het vertrouwen dat anderen op je kinderen zullen letten in het park) aan de basis te liggen van sociaal kapitaal. Volgens Coleman is vertrouwen dan ook een vorm van sociaal kapitaal (1987). Aansluitend hierbij stelt Gauntlett (2011) dat sociaal kapitaal ‘een bron is die gebaseerd is op vertrouwen en gedeelde waarden’ (p. 4). Vertrouwen kan dus gezien worden als een belangrijk component van sociaal kapitaal (Glaeser et al., 2000), volgens Newton (2001) waarschijnlijk zelfs het belangrijkste component. Het gaat daarbij om de overtuiging dat anderen niet bewust kwaad willen doen (Newton), een overtuiging die coöperatie faciliteert (Misztal, 2013). In dit onderzoek wordt aangenomen dat het algemeen vertrouwen dat iemand heeft in anderen een indicatie is van iemands sociaal kapitaal.

Het is mogelijk dat ook concertbezoek samenhangt met sociaal kapitaal. Zoals gezegd is concertbezoek niet alleen een vorm van cultureel kapitaal, maar heeft het tevens een sociale kant. Een deel van de gebruikte definitie omschrijft een concert als sociaal-culturele expressie van een groep of

⁵ ‘bepaald gedrag van actoren faciliteert’

cultuur: een concert is een sociale *gebeurtenis* waar (naast socialisatie) groepsprocessen plaatsvinden en connecties worden gelegd, waar het bij sociaal kapitaal om draait (Lin, 2002, p.22-23).

In die processen speelt iemands cultureel kapitaal wellicht weer een belangrijke rol. Roose en Vander Stichele (2010) stellen dat cultureel kapitaal ‘meer van belang is voor publieke participatie dan voor privé consumptie’ (p. 185). Dit zou kunnen aansluiten bij Bourdieu’s beschrijving van ‘symbolisch kapitaal’: dit nog onbesproken type kapitaal verwijst naar ‘de vorm die de verschillende types kapitaal aannemen op het moment dat ze waargenomen en als legitiem erkend worden’ (Bourdieu, 1987, p. 4), wat vervolgens leidt tot bijvoorbeeld prestige (Lamont en Lareau, 1988). Volgens Bourdieu (1998) bestaat dit mechanisme zeker voor cultureel kapitaal. Het publieke karakter van concerten kan erin resulteren dat iemands cultureel kapitaal eerder ‘waargenomen en als legitiem erkend’ wordt. Daardoor worden prestige en reputatie opgebouwd, wat gezien kan worden als sociaal kapitaal (Misztal, 2013) of daar in ieder geval sterk aan gecorreleerd is (Bourdieu, 1987). Ook Warde en Tampubolon suggereren een positieve relatie tussen culturele activiteit en sociaal kapitaal (2002).

2.2.3. Van concertbezoek naar sociaal kapitaal

In muziekverenigingen, zoals koren, blijken sociaal kapitaal, netwerken en vertrouwen tot stand te kunnen komen (Langston en Barret, 2008). Roose en Vander Stichele (2010) benoemen de rol van kennis over muziekgenres (ofwel cultureel kapitaal) als manier om meer status te verkrijgen in verschillende sociale contexten en om daarmee te zorgen voor een groter netwerk (p. 185). Ook concertbezoek lijkt op meerdere manieren te kunnen resulteren in een toename van sociaal kapitaal.

Ten eerste kan het cultureel kapitaal waar concertbezoek mee gepaard gaat hierin een rol spelen. Dat er een positieve relatie bestaat tussen cultureel kapitaal en sociaal kapitaal is namelijk niet uit de lucht gegrepen. Putnam benoemt dat netwerken van burgerlijke betrokkenheid vaste normen kunnen bevorderen, wat leidt tot meer sociaal vertrouwen (1995, p. 66). Dit proces van socialisatie met normen staat gelijk aan het vergaren van kennis en inzicht in cultuur, ofwel belichaamd cultureel kapitaal (Bourdieu, 1986). Dit kan dus leiden tot sociaal vertrouwen. Ook in het door Langston en Barret aangetoonde positieve effect van muziekverenigingen op sociaal kapitaal blijken normen een rol te spelen (2008, p. 118). Putnam suggereert daarbij het belang van sociale *netwerken*. Ook Wuthnow (2002, p. 80) laat zien dat cultureel kapitaal in de vorm van (cultuur)kennis, normen en vaardigheden vaak functioneert als een soort ingang om bij bepaalde organisaties te kunnen horen. Een organisatie is een duidelijk voorbeeld van een sociaal netwerk (Ticky et al., 1979).

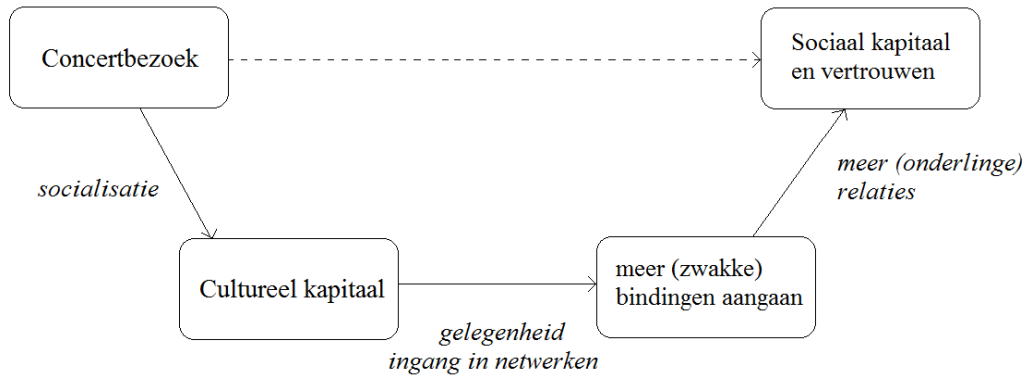
Ten tweede kan ook de sociale kant van een concert, waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, leiden tot nieuwe verbindingen en sociaal kapitaal. Putnam stelt dat sociaal kapitaal vaak een ‘bijproduct’ is van sociale activiteiten (in: Misztal, 2013). Het aanwezig zijn bij een ‘sociaal evenement’, zoals Roose en Vander Stichele (2010) een concert noemen, speelt wellicht een grotere rol in het tot stand komen van sociaal kapitaal dan bijvoorbeeld het luistergedrag (p. 187).

Kortgezegd kunnen er twee mechanismes onderscheiden worden die kunnen maken dat concertbezoek leidt tot een groter netwerk en daarmee meer sociaal kapitaal. Het eerste mechanisme is dat het cultureel kapitaal waar concertbezoek mee gepaard gaat ervoor zorgt dat iemand meer *ingang* heeft in bepaalde sociale netwerken. Het tweede mechanisme is dat het aanwezig zijn bij een concert, een ‘sociaal evenement’ (Roose en Vander Stichele), leidt tot meer *gelegenheid* om nieuwe mensen te leren kennen en een groter netwerk van zwakke bindingen te krijgen.

Het verkrijgen van een groot netwerk kan veel sociaal kapitaal opleveren, door de zogenoemde ‘strength of weak ties’ (kracht van zwakke bindingen: Granovetter, 1973). Volgens Granovetter is de kracht van een (sociale) binding een combinatie van de tijdsduur, emotionele intensiteit, intimiteit en wederzijdse diensten die de relatie kenmerken (1973, p. 1361). Hij stelt dat juist de zwakke sociale bindingen onmisbaar zijn voor iemands individuele mogelijkheden en om opgenomen te worden in sociale gemeenschappen (p. 1378). Er kan vanuit gegaan worden dat een groot deel van de connecties die tijdens concerten worden opgedaan niet heel intensief of intiem zijn, maar meer vergelijkbaar met de genoemde zwakke bindingen. Die individuele mogelijkheden kunnen verwijzen naar die ‘wederzijdse diensten’ (p. 1361) die sociaal kapitaal kenmerken: sociaal kapitaal brengt bepaalde acties van anderen te weeg, om een bepaald doel te kunnen behalen (Coleman, 1988).

Samengevat betekent dit dat het cultureel kapitaal (en de daaruit voortvloeiende status) van concertbezoekers, in combinatie met het opdoen van nieuwe (zwakke) sociale bindingen tijdens concerten, zorgt voor een groter sociaal netwerk, meer sociaal kapitaal en daarmee meer vertrouwen (in lijn met Levin en Cross, 2004, p. 1487). Figuur 1 (p. 11) laat schematisch dit mogelijke mechanisme zien, dat ervoor kan zorgen dat concertbezoek leidt tot meer sociaal kapitaal en vertrouwen. Mensen die concerten bezoeken zullen door middel van socialisatieprocessen meer cultureel kapitaal opdoen in de vorm van kennis over muziek, cultuur en normen. Dit cultureel kapitaal kan worden omgezet in (zwakke) sociale bindingen, door enerzijds de vergaarde culturele status die meer ingang in netwerken biedt en anderzijds de gelegenheid om tijdens concerten mensen te leren kennen. Verondersteld is dat concertbezoekers vervolgens meer (onderlinge) relaties krijgen, zo hun netwerk vergroten, en dan dit elkaar versterkt. Dit leidt vervolgens tot meer sociaal kapitaal en vertrouwen onder concertbezoekers. Daardoor is het mogelijk om wellicht uitspraken te kunnen doen over een zekere *causale* relatie tussen concertbezoek en vertrouwen.

Nu is alleen nog niet duidelijk of en waarom een dergelijk positief effect op vertrouwen en sociaal kapitaal ook generaliseerbaar is: kan concertbezoek een groter vertrouwen opleveren in mensen in het *algemeen*? In dat geval zou concertbezoek wellicht het sociaal kapitaal in de *samenleving* kunnen verhogen. Smithuijsen (1997) stelt dat concertbezoek plezierige interacties oplevert in het ‘alledaagse leven’ (in Roose en Vander Stichele, 2010, p. 187). Dit zou kunnen corresponderen met de visie dat sociaal kapitaal iets collectiefs is (Lin, 2002). Er is aan de andere kant

Figuur 1. Theoretisch figuur

een discussie over cultureel kapitaal dat de kunsten, literatuur en het onderwijs symbolische grenzen creëren en daarmee ook redelijk gesloten netwerken, wat leidt tot exclusivistisch sociaal kapitaal (Wuthnow, 2002, p. 79).

De ‘zwakke bindingen’-these gaat ervan uit dat zwakke bindingen vooral nuttig zijn omdat deze vaker over grenzen van groepen heengaan (Granovetter, 1983, p. 204). Deze *bridging ties* vormen namelijk een brug tussen verschillende netwerken en daarmee verschaffen ze toegang tot connecties buiten je eigen sociale kring (p. 208). Op het moment dat de sociale netwerken tijdens concerten erg gesloten zijn, is de kans op dergelijke ‘bridging ties’ wellicht kleiner. Dat geldt dan waarschijnlijk ook voor de mate van generaliseerbaarheid van het vertrouwen.

Overigens is de culturele trend dat er op cultureel gebied steeds meer inclusivisme gekomen is (Wuthnow, 2002). Bovendien lijken de zwakke sociale bindingen van mensen met een hoge status relatief vaak *bridging ties* te zijn (Granovetter, 1983, p. 209). Dit mechanisme kan dus ook voor concertbezoekers gelden: naast het feit dat muziekluisteraars vaak een hogere sociaaleconomische status hebben (DiMaggio en Useem, 1978) is zoals gezegd ook verondersteld dat concertbezoekers een hogere culturele status hebben. Er zijn dus zaken die suggereren dat sociaal kapitaal opgedaan door concertbezoek niet alleen betrekking heeft op de eigen sociale kring, maar dat dit sociaal kapitaal samen kan hangen met *algemeen* vertrouwen in mensen.

2.3. Hypotheses

Zoals eerder gezegd wordt het bezoeken van concerten gezien als een indicator en bron van cultureel kapitaal. De theorie impliceert dat voor concertbezoekers dit cultureel kapitaal, in combinatie met de gelegenheid om nieuwe mensen te ontmoeten tijdens concerten, leidt tot een groter sociaal netwerk. Er vanuit gaande dat dit kan leiden tot meer sociaal kapitaal, dat sociaal vertrouwen daar een belangrijke indicatie van is en dat dit vertrouwen in zekere mate generaliseerbaar is, kan de eerste hypothese opgesteld worden:

H1: *Concertbezoek heeft een positief effect op algemeen vertrouwen*

Er zijn eveneens redenen om aan te nemen dat er een verschil is in de mate van algemeen vertrouwen voor bezoekers van verschillende muziekgenres. Dit zou bijvoorbeeld kunnen gelden voor klassieke concerten en popconcerten, omdat verondersteld kan worden dat de hoeveelheid cultureel kapitaal verschilt per genre. Dit sluit aan bij Bourdieu, die stelt dat het cultureel kapitaal dat iemand heeft gerelateerd is aan de muziek waarnaar iemand luistert. Als culturele highbrow genres gelden in ieder geval klassieke muziek en opera, en de positieve relaties tussen muziekconsumptie en cultureel kapitaal lijken dan ook het sterkst voor deze genres en af te zwakken voor bijvoorbeeld wereldmuziek en pop (Roose en Vander Stichele, 2010). Daarnaast zal de omzetting in sociaal kapitaal en vertrouwen niet voor elk genre hetzelfde zijn: blootstelling aan bepaalde ‘lowbrow’ genres, zoals rap en heavy metal, kan zelfs tot antisociaal gedrag leiden (Allen et al., 2007). In combinatie met het feit dat klassieke muziek meer cultureel kapitaal indiceert dan popmuziek leidt dit tot de tweede hypothese, die uitgaat van een interactie-effect van *genre* op de relatie tussen concertbezoek en vertrouwen:

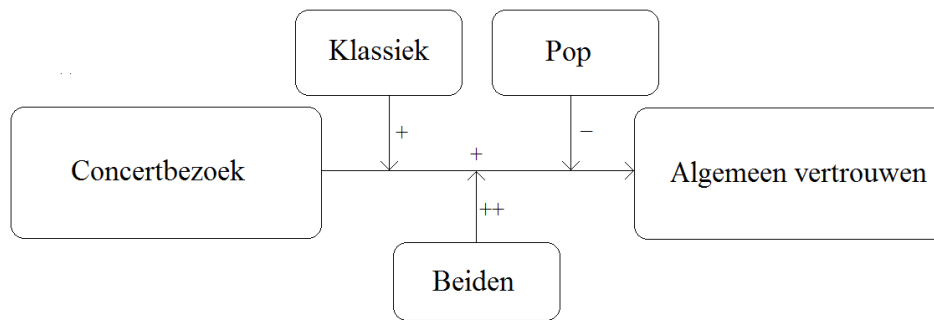
H2: Het positieve effect van concertbezoek op algemeen vertrouwen is sterker voor klassieke concerten dan voor popconcerten

Een aparte categorie wordt gevormd door de mensen die aangeven concerten te hebben bezocht van beide in dit onderzoek onderscheiden genres: zowel klassiek als populair. Vanuit de sociaal kapitaal theorie kan gesteld worden dat mensen die beide genres bezoeken waarschijnlijk veel cultureel kapitaal hebben. Op basis van Bourdieu (1986) kan verwacht worden dat deze mensen in ieder geval meer belichaamd cultureel kapitaal hebben (kennis en inzicht in cultuur), omdat deze personen door middel van concertbezoek kennis opdoen over de breedte van de muziek. Ook valt te verwachten dat deze mensen inzicht krijgen in zowel de klassieke-muziekcultuur als de popmuziek-cultuur.

Deze mensen zouden geclassificeerd kunnen worden als culturele ‘omnivoren’ (Peterson en Simkus, 1992). Dit zijn over het geheel genomen personen met een hoge sociaal-culturele status. Die status wordt behaald door het consumeren van (en vergaren van kennis over) alle typen kunst, waaronder de breedte van de muziek (1992). Dit in plaats van het hebben van een eenzijdige (snobistische) highbrow smaak. Het bezoeken van beide typen concerten kan wellicht (1) resulteren in meer bridging ties en een breder netwerk en (2) indiceren dat iemand zich identificeert met meer dan één soort levensstijl. Daarnaast is het mogelijk dat mensen die beide concerten bezoeken überhaupt vaker concerten bezoeken. Al deze dingen suggereren dat deze mensen meer sociaal kapitaal en algemeen vertrouwen zullen hebben. Dit zou betekenen dat er in de interactie een soort elkaar versterkend effect zit van klassiek en pop. Daaruit volgt de derde hypothese:

H3: Het positieve effect van concertbezoek op algemeen vertrouwen is het sterkst voor mensen die zowel klassieke concerten als popconcerten bezoeken

Figuur 2 geeft deze verwachtingen visueel weer in een conceptueel model.

Figuur 2. Conceptueel model

De verwachting is dus dat concertbezoek een voorspeller is van méér algemeen vertrouwen en dat er een interactie-effect plaatsvindt van genre: in het geval van klassieke concerten is de positieve relatie tussen beiden sterker dan in het geval van popconcerten. Als mensen beide typen concerten bezoeken is het effect het grootst.

3. Data en methoden

Er zal voor dit onderzoek gebruik gemaakt worden van data die verzameld zijn met de *General Social Survey* (GSS, algemene sociale enquête) vanuit het onafhankelijke onderzoeksinstituut NORC aan de universiteit van Chicago (Smith et al, 2018). Dit grootschalige longitudinale sociologische onderzoek richt zich op het monitoren en verklaren van trends in attitudes, gedrag en eigenschappen onder (meerderjarige) burgers van de Verenigde Staten, en is daarmee in 1972 begonnen (NORC, 2016). Voor bijna alle jaren is er voor ten minste een deel van de participanten informatie beschikbaar over het algemeen vertrouwen dat mensen in anderen hebben (NORC, 2017). Voor de jaren 1993, 1998 en 2002 is er informatie over het bezoeken van klassieke muziek- of opera-uitvoeringen en voor de jaren 1998 en 2002 over het bezoeken van popconcerten. De data uit 2016 verstrekken informatie over het bezoeken van muziekuitsvoeringen, maar daarbij wordt geen onderscheid tussen verschillende genres gemaakt. Om deze reden zijn de voor dit onderzoek meest relevante data die uit 1998 en 2002. Hierbij gaat de keuze uit naar de gegevens uit 2002 omdat die het meest actueel zijn. Daarnaast ligt er geen centrale focus in dit onderzoek op het analyseren van trends tussen verschillende tijdsperiodes. Voor de GSS is een aselecte steekproef gedaan, getrokken op huishoudensniveau. De data uit 2002 zijn verzameld door middel van ‘computer-assisted personal interviewing’, wat betekent dat een interviewer de vragenlijsten heeft afgenomen, gebruik makend van een computer (NORC, 2017).

3.1. Variabelen

In dit onderzoek is *concertbezoek* de onafhankelijke variabele, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen klassieke concerten en popconcerten. *Algemeen vertrouwen in anderen* is de afhankelijke variabele. Daarnaast zullen leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, inkomen en religie worden meegenomen als controlevariabelen.

3.1.1. Algemeen vertrouwen meten

Om algemeen vertrouwen, de afhankelijke variabele, te meten zal er gebruik worden gemaakt van drie vragen uit de GSS van 2002. Op basis daarvan zal een schaalvariabele *vertrouwen_schaal* gemaakt worden. Het gaat om een variant van de *Rosenberg schaal* (Smith, 2003), een schaal die is ontwikkeld om 'faith in people' (vertrouwen in anderen) te meten (Rosenberg, 1956). De oorspronkelijke schaal bestond uit vijf items en deze vormden een betrouwbare schaal met een reproduceerbaarheid van 92 procent (Rosenberg, 1957). Het doel was om een schaal te creëren die algemene gevoelens meet, zonder politieke bijbetekenis (1956). In de General Social Survey is deze schaal gebruikt op een iets aangepaste manier, bestaande uit (slechts) drie items. De eerste vraag is *'Would you say that most of the time people try to be helpful, or that they are mostly just looking out for themselves?'*⁶. De antwoordopties zijn *'try to be helpful'*, *'just looking out for themselves'*, *'depends'* en *'don't know'*⁷. De tweede vraag luidt *'Do you think most people would try to take advantage of you if they got a chance, or would they try to be fair?'*⁸ en heeft als antwoordmogelijkheden *'would take advantage of you'*, *'would try to be fair'*, *'depends'* en *'don't know'*⁹. De laatste vraag is *'Generally speaking, would you say that most people can be trusted or that you can't be too careful in dealing with people?'*¹⁰ met als antwoordopties *'most people can be trusted'*, *'can't be too careful'*, *'other, depends'* en *'don't know'*¹¹. De bijbehorende variabelen heten respectievelijk 'helpful', 'fair' en 'trust' (NORC, 2017).

Om op basis van deze drie variabelen een schaal te maken worden de drie variabelen zo gehercodeerd dat een hoge score (3) veel vertrouwen indiceert en een lage score (1) weinig vertrouwen indiceert. De derde antwoordoptie 'hangt er vanaf' wordt gezien als een categorie die qua hoeveelheid vertrouwen tussen de eerste twee antwoordopties inzit. Deze krijgt daardoor een score in het midden (2). In het geval van 'helpful' en 'trust' moeten de eerste twee opties omwisselen, omdat nu een hoge score juist weinig vertrouwen indiceert. Per respondent het gemiddelde nemen van de drie gehercodeerde variabelen resulteert in een drie-item schaal voor vertrouwen. Deze zal benaderd worden als intervalvariabele die loopt van 1 tot 3, waarbij een hoge score veel vertrouwen indiceert.

⁶ 'Zou u zeggen dat mensen meestal hulpvaardig proberen te zijn, of dat ze meestal alleen maar met zichzelf bezig zijn?'

⁷ 'proberen meestal hulpvaardig te zijn', 'meestal alleen maar met zichzelf bezig', 'hangt er vanaf' en 'weet niet'

⁸ 'Denkt u dat de meeste mensen, als ze de kans kregen, zouden proberen misbruik van je te maken, of eerlijk te zijn?'

⁹ 'zouden proberen misbruik van je te maken', 'zouden eerlijk proberen te zijn', 'hangt er vanaf' en 'weet niet'

¹⁰ 'In het algemeen, zou u zeggen dat de meeste mensen te vertrouwen zijn of dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn als je met mensen te maken hebt?'

¹¹ 'meeste mensen zijn te vertrouwen', 'je kunt niet voorzichtig genoeg zijn', 'anders, hangt er vanaf' en 'weet niet'

Om erachter te komen of deze drie schalen ook daadwerkelijk overeenkomen en voldoende hetzelfde concept meten is eerst een principale componenten factoranalyse en een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Deze factoranalyse (zonder rotatie) laat zien dat alle onderlinge correlaties positief en significant zijn ($p < .001$). De totale verklaarde variantie is 59,41%. Uit de betrouwbaarheidsanalyse komt een Cronbach's alpha van .657. Dit getal is niet bijzonder hoog, maar ook niet onacceptabel. Onder andere in ogenschouw genomen dat het een bestaande gevalideerde schaal is en dat de hier geconstrueerde schaal uit slechts drie factoren bestaat, is deze schaal sterk genoeg om bruikbaar te zijn in de analyses en daarmee acceptabel.

3.1.2. Concertbezoek meten

De exacte vraag, zoals gesteld in 2002, die in dit onderzoek gebruikt wordt als operationalisatie van het bezoeken van klassieke concerten, valt onder de module 'cultuur' en de bijbehorende variabele heet 'gomusic'. De algemene vraag luidt: *'Next I'd like to ask about some leisure or recreational activities that people do during their free time. As I read each activity, can you tell me if it is something you have done in the past twelve months?'*¹². Daaruit volgt de specifieke activiteit, in dit geval *'Go to a classical music or opera performance, not including school performances.'*¹³ (NORC, 2017). De mogelijke antwoordopties zijn 'yes', 'no' en 'don't know'. De vraag die in dit onderzoek gebruikt wordt als operationalisatie van het bezoeken van popconcerten valt onder dezelfde module, en begint met dezelfde algemene vraag. De specifieke activiteit luidt *'Go to a live performance of popular music like rock, country, or rap, not including school performances.'*¹⁴ en de bijbehorende variabele heet 'popmusic' (NORC). De antwoordopties zijn gelijk. Het is van belang er bewust van te zijn dat het gaat om (zelf gerapporteerd) concertbezoek in de periode van een jaar. Ook moet genoemd worden dat er dus gesproken wordt over *muziekuitvoeringen*, en niet expliciet over concerten. Dit zal in veel gevallen discussie voorkomen over of iets wel of niet een 'concert' is, door een iets bredere term te gebruiken, en levert waarschijnlijk weinig vertroebeling van de resultaten op.

De variabele 'popmusic' is beschikbaar voor minder mensen dan de variabele 'gomusic', wat komt doordat de vraag of mensen naar popconcerten zijn geweest niet aan iedereen gesteld is. De GSS van 2002 bestaat uit twee random subsamples, waarbij deze vraag aan de respondenten uit slechts één van de twee samples gesteld (NORC, 2017). Uiteindelijk blijven er 899 respondenten over die een waarde hebben op 'vertrouwen_schaal' en beide onafhankelijke variabelen. Van deze mensen heeft één persoon aangegeven niet te weten of zij een klassiek concert bezocht heeft. Omdat deze informatie niet erg informatief is (er kunnen hieraan allerlei mechanismes ten grondslag liggen) zal deze persoon

¹² *'Nu zou ik wat willen vragen over een aantal vrijetijds- of recreatieve activiteiten die mensen doen als ze vrij zijn. Als ik elke activiteit lees, kunt u me vertellen of dit iets is dat u hebt gedaan in de afgelopen 12 maanden?'*

¹³ *'Gaan naar een klassieke muziek- of opera-uitvoering, exclusief schooluitvoeringen.'* Antwoordopties: 'ja', 'nee' en 'weet niet'.

¹⁴ *'Gaan naar een live uitvoering van populaire muziek zoals rock, country of rap, exclusief schooluitvoeringen.'*

uit de analyses worden verwijderd. Geen van deze personen heeft een missende waarde voor ‘popmusic’.

Om het toetsen van de hypothesen en het interpreteren van de resultaten duidelijker te maken zullen er drie dichotome variabelen gemaakt worden (dummies) en een interactieterm. Daarbij indiceert de eerste variabele *concert* of iemand wel (1) of niet (0) een concert bezocht heeft, los van het type concert. De variabelen *klassiek* en *pop* indiceren of iemand wel of niet respectievelijk een klassiek of populair concert heeft bezocht. Ten slotte indiceert de interactie *beiden* (‘klassiek*pop’) de mensen die zowel klassieke als popconcerten bezochten. Dat betekent dat de waarde op deze interactie één is als op beide variabelen ‘klassiek’ en ‘pop’ de waarde één is. In Tabel 1 zijn de frequenties te zien van de variabelen ‘pop’ en ‘klassiek’ voor de 888 respondenten waar de uiteindelijke analyses mee gedaan zullen worden.

Tabel 1. Frequenties concertbezoek (N=888)

		Pop		Totaal
		Ja	Nee	
Klassiek	Ja	86 (9,7%*)	58 (6,5%)	144 (16,2%)
	Nee	288 (32,4%)	456(51,4%)	744 (83,8%)
Totaal		374 (42,1%)	514 (57,9%)	888 (100%)

*het gaat om de percentages van het totaal

Zoals zichtbaar is in Tabel 1 heeft 16,2% van de respondenten het afgelopen jaar ten minste één klassiek concert bezocht en 42,1% ten minste één popconcert. Er zijn duidelijk dus meer respondenten die popconcerten hebben bezocht dan klassieke concerten. In het totaal hebben 456 mensen (51,4%) géén concert bezocht, wat betekent dat dus bijna de helft van het totale aantal geanalyseerde respondenten wel een concert heeft bezocht. Daarvan hebben 86 mensen zowel een klassiek concert als een popconcert hebben bezocht (9,7% van het totaal). Opvallend is dus dat meer dan de helft van de bezoekers van klassieke concerten óók popconcerten bezoekt. Van de bezoekers van klassieke concerten heeft 59,7% ook popconcerten bezocht. Dit zou in lijn kunnen zijn met het idee van cultureel omnivorisme (Peterson en Simkus, 1992).

3.1.3. Controlevariabelen en beschrijvende statistieken

Zoals genoemd zal er gecontroleerd worden voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, inkomen en religie. Dit om het onderzoek meer verklarende kracht te geven en om meer inzicht te krijgen in de werkzame mechanismes rondom concertbezoek en vertrouwen. Daarvoor zal gebruik gemaakt worden van respectievelijk de variabelen ‘age’, ‘sex’, ‘educ’, ‘income’ en ‘relig’ (NORC, 2017).

De leeftijd van bezoekers van klassieke concerten ligt relatief hoog in de VS (Kolb, 2001), terwijl omnivorisme juist vooral onder de jongere generatie lijkt plaats te vinden (Favaro en Frateschi, 2007). Geslacht speelt ook een rol in muziekconsumptie (Chamorro-Premuzic et al., 2012). Italiaans onderzoek wees uit dat vrouwen relatief vaak klassieke concerten bezoeken, en mannen popconcerten

(Favaro en Frateschi). De waarde van ‘age’ is berekend door iemands geboortjaar af te trekken van het jaar dat de survey is afgenomen, in dit geval dus 2002 (NORC). Voor de hoogste categorie geldt alleen dat iedereen ouder dan 89 ook de waarde 89 heeft gekregen. Deze groep is niet groot (0,4% van het totale aantal). In overweging genomen dat het verschil tussen de gemiddelde persoon van 89 en van 90 niet heel groot zal zijn, zal ‘age’ als intervalvariabele benaderd worden. De variabele ‘sex’ maakt onderscheid tussen mannen (1) en vrouwen (2). Deze is omgevormd tot de dummyvariabele *geslacht* met de waarde ‘1’ voor mannen. Drie mensen hebben geen antwoord gegeven voor ‘age’. Vanwege hun kleine aantal en de onzekerheid over de reden dat ze geen antwoord hebben gegeven, zullen ze verwijderd worden uit de analyses.

Opleidingsniveau en inkomen worden meegenomen als indicatoren van sociaaleconomische en beroepsstatus. Onderzoek toont een positief verband aan tussen opleidingsniveau en het luisteren naar muziek, klassiek in het bijzonder (Prieto-Rodríguez en Fernández-Blanco, 2000; Roose, 2008; Roose en Vander Stichele, 2010). Ook Bourdieu vond een verband tussen opleidingsniveau en luistergedrag (1984). Beiden zijn ook een vorm van cultureel kapitaal (1986). Voor beroepsstatus en inkomen geldt eveneens een sterk positief verband, vooral met luisteren naar klassiek (DiMaggio en Useem, 1978) en met omnivorisme (Favaro en Frateschi, 2007). De variabele ‘educ’ indiceert hoeveel jaren opleiding een respondent heeft genoten en zal daarom als intervalvariabele benaderd worden. De waarden zijn uitgerekend op basis van de door de respondent aangegeven afgeronde opleidingsniveaus (NORC). Aangenomen wordt dat meer jaren opleiding een hoger opleidingsniveau betekent. Twee personen hebben geen antwoord op de vraag gegeven. Om dezelfde redenen als voor ‘age’ zullen deze uit de analyse verwijderd worden.

De waarden van ‘income’ indiceren via twaalf ordinale inkomenscategorieën het bruto *gezins*inkomen van het afgelopen jaar (NORC, 2017). Gesteld kan worden dat sociaaleconomische status over het algemeen plaatsvindt op gezins- of huishoudensniveau (zie: Conger et al, 2010). Voor dit onderzoek is de variabele omgevormd tot drie dummyvariabelen die respectievelijk *hoog inkomen* (\$25,000 of meer), *middeninkomen* (\$8,000-\$24,999) en *laag inkomen* (\$7,999 of minder) indiceren. 54 respondenten hebben aangegeven geen antwoord te willen geven op deze vraag en 28 personen gaven aan hun inkomen niet te weten. Voor deze groep zal een dummyvariabele *inkomen_missing* meegenomen worden met de waarde ‘1’ voor respondenten zonder geldige waarde voor inkomen. Dit omdat het goed mogelijk is dat deze waarden niet Missing Completely at Random¹⁵ zijn, maar juist samenhangen met het eigenlijke gezinsinkomen en met andere kenmerken van de betreffende respondenten. Door de sensitiviteit van het onderwerp is het bijvoorbeeld mogelijk dat relatief veel mensen met lage inkomens geen antwoord wilden geven. Ook kan het zijn dat deze mensen relatief weinig vertrouwen hebben en daarom deze informatie niet geven.

¹⁵ volledig willekeurig missende waarden

Religie zal worden meegenomen omdat religieuze groepen vaak een bepaalde muzikale traditie hebben, zoals het katholicisme en protestantisme binnen de Westerse klassieke muziek (zie: Burkholder en Grout, 2014). De variabele ‘relig’ omvat dertien categorieën. Ook deze variabele is omgevormd tot (zeven) dummyvariabelen, die respectievelijk *protestants*, *katholiek*, *anders christelijk*, *islam*, *oosters*, *anders religieus* en *geen religie* als religieuze voorkeur indiceren. Belangrijk om te noemen is dat deze informatie dus niet direct gaat over iemands religie, maar over iemands religieuze voorkeur. Vijf respondenten hebben geen antwoord gegeven op de vraag wat hun religieuze voorkeur is. Zij zullen uit de analyses verwijderd worden omdat de reden van hun gebrek aan antwoord onduidelijk is.

Al deze variabelen kunnen invloed hebben op de afhankelijke variabele. Zo is aangetoond dat een hogere sociaaleconomische achtergrond en leeftijd een positief effect hebben op algemeen vertrouwen (Gächter et al., 2004). Er zijn aanwijzingen dat vrouwen gemiddeld genomen minder vertrouwen in anderen hebben. In ieder geval is bij vrouwen het vertrouwen meer context-afhankelijk (Croson en Gneezy, 2009). Ook suggereert de literatuur dat er een relatie is tussen religieuze achtergrond en mate van vertrouwen (Welch et al., 2004; Daniels en Von Der Ruhr, 2010). Zo lijken protestanten meer algemeen vertrouwen te hebben dan katholieken (Daniels en Von Der Ruhr). In Appendix A is het conceptuele model te zien waar de controlevariabelen aan zijn toegevoegd.

In het geval van alle controlevariabelen wijzen de boxplots en statistieken er niet op dat er reden is om outliers uit de analyses te verwijderen. Er zijn geen aanwijzingen dat één van de respondenten zulke onwaarschijnlijke waarden heeft dat ze de validiteit van de analyses in de weg zullen staan. Dit komt onder andere door het feit dat op een Likert-schaal als deze (vertrouwen_schaal) elke waarde informatief is.

Als van de 899 respondenten die een waarde hebben op ‘vertrouwen_schaal’, ‘klassiek’ en ‘pop’ de hierboven gerapporteerde missings afgetrokken worden blijven er 888 valide cases over. Daarmee zullen de analyses uitgevoerd worden. Het totale aantal cases dat verwijderd wordt is dus elf, en dat is 1,2% van die 899. In Tabel 2 (p. 19) zijn de beschrijvende statistieken weergegeven van ‘vertrouwen_schaal’, de onafhankelijke variabelen en de controlevariabelen. De Rosenbergschaal heeft een gemiddelde dat dicht bij het midden (2) ligt en een behoorlijk grote standaarddeviatie, $M=1.973$; $SD=.724$. Dit zal te maken hebben met het kleine aantal categorieën van de drie items. Bovendien kan de presentatie van de antwoordopties een rol spelen, waarbij de ‘hangt ervan af’-optie volgde na de eigenlijke schaal, wat er in zou kunnen resulteren dat mensen relatief weinig voor deze optie gekozen hebben. In dit onderzoek wordt deze ‘hangt ervan af’-optie juist gezien als het midden van de schaal. De assumptie van normaliteit zal in een later stadium gecheckt worden. In ieder geval is er voldoende variantie in de afhankelijke variabele om te verklaren. De onafhankelijke variabelen zijn al besproken aan de hand van Tabel 1.

De leeftijd loopt vanaf achttien jaar, $M=46.400$; $SD=17.311$. Vrouwen zijn iets oververtegenwoordigd (man: $M=.451$). Er is een redelijke variatie in aantal jaren opleiding, $M=13.320$;

Tabel 2. Beschrijvende statistieken (N=888)

Variabele	Minimum	Maximum	Gemiddelde	SD
<i>Afhankelijke variabele</i>				
Vertrouwen_schaal (3 punts)	1	3	1.973	.724
<i>Onafhankelijke variabelen</i>				
Concert	0	1	.487	
Klassiek	0	1	.162	
Pop	0	1	.421	
<i>Controlevariabelen</i>				
Leeftijd*	18	89	46.400	17.311
Geslacht: man	0	1	.451	
Opleiding in jaren	0	20	13.320	3.059
Inkomen: hoog	0	1	.624	
Inkomen: middel	0	1	.195	
Inkomen: laag	0	1	.070	
Inkomen: missing	0	1	.085	
Religieuze voorkeur: protestants	0	1	.509	
Religieuze voorkeur: katholiek	0	1	.250	
Religieuze voorkeur: anders christelijk	0	1	.038	
Religieuze voorkeur: islam	0	1	.006	
Religieuze voorkeur: oosters	0	1	.009	
Religieuze voorkeur: anders	0	1	.046	
Religieuze voorkeur: geen	0	1	.142	

*89 geldt voor 89 en ouder

$SD=3.059$. Als gekeken wordt naar de dichotome variabelen voor inkomen blijkt veruit het grootste deel (62,4%) van de respondenten in de hoogste categorie vallen. Dit komt doordat de variabele 'income', die gebruikt is om inkomen te meten, vanaf een bepaalde hoogte (\$25,0000) niet verder specificeerde (NORC, 2017). Dit mag niet vergeten worden bij het interpreteren van de resultaten. Ten slotte heeft meer dan 50% van de respondenten een voorkeur voor het protestantse geloof, 25% voor het katholieke geloof en 14,2% geeft aan geen voorkeur te hebben voor een religie.

3.2. Analysestrategie

De drie hypothesen uit dit onderzoek zullen getoetst worden door middel van een aantal multiplere lineaire regressies. Daarvoor zullen de dummies *concert*, *klassiek* en *pop* (als onafhankelijke variabelen) en de interactie (*beiden*) worden meegenomen. De Rosenbergschaal (*vertrouwen_schaal*) zal gebruikt worden voor het meten van de afhankelijke variabele. Er zal gebruik gemaakt worden van zes modellen. In het eerste model wordt 'concert' als onafhankelijke variabele meegenomen. In het tweede model worden de controlevariabelen toegevoegd, op basis waarvan hypothese één getoetst kan worden. In het derde model wordt alleen 'klassiek' meegenomen, in het vierde model alleen 'pop' en in het vijfde model zowel 'pop' en 'klassiek' als de interactie. In een zesde model worden de controlevariabelen toegevoegd, op basis waarvan hypothesen twee en drie getoetst worden. Er zal gekeken worden naar de F-toets en R^2 van de complete modellen, wat inzicht geeft in het algehele effect van de meegenomen variabelen. De coëfficiënten geven inzicht in de voorspellingskracht van de individuele factoren, waaronder concertbezoek. Het gaat om eenzijdige toetsing, in verband met de richting van de hypothesen.

Het toetsen van de assumptie van normaalverdeeldheid voor de afhankelijke variabele levert geen eenduidig beeld op. De significante uitkomsten van de Shapiro-Wilk toets suggereren een gebrek aan normaliteit, maar op basis van de Q-Q plots lijken er geen duidelijke aanwijzingen te zijn om aan te nemen dat er sprake is van een specifieke andersoortige verdeling. De boxplots laten geen waarden zien die opvallend ver buiten de verdeling liggen. Wel is het van belang het gebrek aan perfecte normaalverdeeldheid in gedachten te houden tijdens het interpreteren van de resultaten.

In Appendix B is de tabel met correlaties te vinden tussen de variabelen, om inzicht te krijgen in hun onderlinge relaties. De onafhankelijke variabelen zijn behoorlijk met elkaar gecorreleerd. Vanzelfsprekend zijn de correlaties van ‘concert’ met ‘klassiek’ ($r_s=.452, p<.001$) en vooral met ‘pop’ ($r_s=.876, p<.001$) hoog en significant: het gaat namelijk om een opsplitsing van dezelfde mensen naar twee variabelen. De ‘concert’-variabele zal alleen onafhankelijk van ‘klassiek’ en ‘pop’ gebruikt worden. De correlatie tussen ‘klassiek’ en ‘pop’ is niet heel hoog, maar wel zeer significant ($r_s=.157, p<.001$). Deze correlatie is te verklaren door de 86 respondenten uit Tabel 1 die beide concerten bezochten. Multicollineariteit treedt in het bijzonder op bij interactie-effecten, wat hier ook onderzocht wordt. Het feit dat gewerkt wordt met dichotome variabele kan dit versterken. Zoals eerder genoemd is meer dan de helft van de bezoekers van klassieke concerten óók naar popconcerten geweest. Deze redelijke multicollineariteit tussen de onafhankelijke variabelen zou erin kunnen resulteren dat er te weinig verklaringskracht is, wat de kans vergroot dat er geen effect wordt gevonden als dat er eigenlijk wel is (type-II fout). De correlatie van ‘concert’ met ‘vertrouwen_schaal’ is niet heel groot, maar wel significant ($r_s=.085, p<.01/2$). De correlatie van ‘klassiek’ met de Rosenbergschaal is significant ($r_s=.137, p<.001/2$), die van ‘pop’ niet. Het feit dat er dus enkele correlaties significant zijn suggereert dat er waarschijnlijk ook enige voorspellingskracht in de regressiemodellen zal zitten.

De correlaties met de controlevariabelen leveren ook een aantal significante resultaten op. Zo blijkt leeftijd significant positief geassocieerd te zijn met ‘vertrouwen_schaal’ ($r(887) = .192, p <.001$). Dat betekent dat oudere mensen over het algemeen meer algemeen vertrouwen hebben dan jongere mensen. Hetzelfde geldt voor mensen met een hogere opleiding ($r(887) = .209, p <.001$) en voor mensen met een hoog inkomen ($r_s = .196, p <.001$). Het hebben van een midden- of laag inkomen is significant negatief gecorreleerd met vertrouwen_schaal (respectievelijk $r_s = -.105, p <.01$ en $r_s = -.122, p <.001$). Religieuze voorkeur is niet erg gecorreleerd met algemeen vertrouwen. Concertbezoek is positief gecorreleerd met zowel opleiding ($r_s = .352, p <.001$) als het hebben van een hoog inkomen ($r_s = .174, p <.001$). Dit geldt voor ‘klassiek’ (respectievelijk $r_s = .275, p <.001$ en $r_s = .083, p <.05$), maar opvallend genoeg nog meer voor ‘pop’ (respectievelijk $r_s = .284, p <.001$ en $r_s = .168, p <.001$). De negatieve samenhang tussen leeftijd en opleidingsniveau ($r(887) = -.114, p = .001$) zou hierbij een rol kunnen spelen. Voor religie correleert alleen de restcategorie positief met concertbezoek ($r_s = .097, p <.01$): katholicisme is negatief gecorreleerd met ‘klassiek’ ($r_s = -.078, p <.05$), en protestantisme negatief met ‘pop’ ($r_s = -.107, p <.01$). Geslacht hangt licht samen met ‘klassiek’ ($r_s = -.085, p <.05$): iets meer vrouwen dan mannen bezochten klassieke concerten.

4. Resultaten

Zoals gezegd zal eerst gekeken worden naar de modellen waar de variabele ‘concert’ is meegenomen. Daarna zal er gekeken worden naar de resultaten voor de modellen waar concertbezoek is opgesplitst naar ‘klassiek’ en ‘pop’, en waarin ook de interactieterm is meegenomen. Omdat er sprake is van eenzijdige toetsing worden de p-waardes van de coëfficiënten van ‘concert’, ‘klassiek’, ‘pop’ en de interactieterm gedeeld door twee.

4.1. Algemeen concertbezoek

In Tabel 3 zijn de resultaten zichtbaar van de modellen waarin ‘concert’ als onafhankelijke variabele is meegenomen. Dit geeft inzicht in een eventuele relatie tussen concertbezoek (los van genre) en algemeen vertrouwen.

Tabel 3. Regressiemodellen met ‘concert’ (N=888)

	Model 1		Model 2	
	B	SE	B	SE
Constante	1.913***	.034	.780***	.150
Concert	.123**	.048	.071	.049
Leeftijd			.010***	.001
Geslacht: man			-.020	.047
Opleiding in jaren			.040***	.008
Inkomen: hoog			.321***	.083
Inkomen: middel			.119	.091
Inkomen: missing			.090	.109
Religieuze voorkeur: protestants			-.051	.070
Religieuze voorkeur: katholiek			-.084	.076
Religieuze voorkeur: anders christelijk			-.039	.133
Religieuze voorkeur: islam			-.364	.313
Religieuze voorkeur: oosters			.444	.250
Religieuze voorkeur: anders			-.333**	.124
R^2	.007		.129	
F	6.466**		9.989***	

*P-waarde gedeeld door twee bij eenzijdige toetsing. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Referentiecategorieën zijn ‘laaginkomen’ en ‘geenreligie’. Afhankelijke variabele = ‘vertrouwen_schaal’.*

Kijkend naar het eerste model, waar de controlevariabelen niet zijn meegenomen en dus slechts associatie wordt getoetst, laat de F-toets zien dat het hele model significant is, $F(1,886) = 6.466$, $p < .01$. Daarbij geldt een verklaarde variantie van 0,7 procent ($R^2 = .007$), wat een klein effect is. De coëfficiënt van concertbezoek is significant ($B = .123$; $t = 2.543$; $p < .01/2$). Dat betekent dat concertbezoekers gemiddeld iets meer algemeen vertrouwen hebben dan niet-concertbezoekers.

Op het moment dat de controlevariabelen worden toegevoegd is de coëfficiënt van ‘concert’ niet meer significant ($B = .071$; $t = 1.443$; $p = .149/2$). Het hele model wel, wat laat zien dat vooral de controlevariabelen een significant deel van algemeen vertrouwen verklaren: $F(13,874) = 9.989$, $p < .001$. Dat deel is 12,9 procent ($R^2 = .129$). Het verband tussen algemeen concertbezoek en vertrouwen is dus voornamelijk te verklaren door de mediërende en modererende effecten van leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, inkomen en religie. Leeftijd ($B = .010$; $t = 7.205$; $p < .001$), opleiding ($B = .040$;

$t=4.805$; $p<.001$) en vooral een hoog gezinsinkomen ($B=.321$; $t=3.889$; $p<.001$) zijn positief geassocieerd met vertrouwen. Sekse speelt geen rol, in het geval van religie is alleen de restcategorie significant en negatief ($B=-.333$; $t=-2.692$; $p<.01$). Het Jodendom vormt een substantieel deel van deze categorie, maar hieraan kunnen geen conclusies verbonden worden.

Het feit dat leeftijd negatief aan concertbezoek is gerelateerd ($r_s=-.174$, $p<.001$) laat zien dat leeftijd niet de positieve relatie tussen (algemeen) concertbezoek en vertrouwen verklaart. Dit gebeurt meer door opleiding en hoog inkomen, die beiden positief gecorreleerd zijn aan concertbezoek (respectievelijk $r_s=.352$, $p<.001$ en $r_s=.174$, $p<.001$) én meer algemeen vertrouwen indiceren. Bovenstaande spreekt de eerste hypothese, dat concertbezoek een positief effect heeft op algemeen vertrouwen, tegen. Deze resultaten suggereren dat er een positieve relatie is tussen concertbezoek en vertrouwen, maar dat deze relatie vooral verklaard wordt door de relatief hoge sociaaleconomische status van concertbezoekers.

4.2. Klassieke concerten en popconcerten

Tabel 4 laat de resultaten te zien voor model drie ('klassiek' als predictor), vier ('pop' als predictor), vijf ('klassiek', 'pop' en interactie) en zes ('klassiek', 'pop' en interactie, met de controlevariabelen meegenomen). Deze resultaten laten zien wat de voorspellingskracht is van de afzonderlijke muziekgenres, namelijk klassieke- en popconcerten. Dit geldt ook voor een eventueel interactie-effect.

Tabel 4. Regressiemodellen met 'klassiek', 'pop' en interactieterm 'beiden' (N=888)

	Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Constante	1.929***	.026	1.943***	.032	1.913***	.034	.798***	.152
Klassiek	.270***	.065			.265**	.100	.035	.099
Pop			.071	.049	.042	.054	.044	.055
Beiden (klassiek*pop)					-.007	.133	.120	.127
Leeftijd							.010***	.001
Geslacht: man							-.020	.047
Opleiding in jaren							.039***	.008
Inkomen: hoog							.317***	.083
Inkomen: middel							.118	.090
Inkomen: missing							.081	.109
Religieuze voorkeur: protestants							-.406	.070
Religieuze voorkeur: katholiek							-.077	.077
Religieuze voorkeur: anders christelijk							-.045	.133
Religieuze voorkeur: islam							-.351	.312
Religieuze voorkeur: oosters							.453	.250
Religieuze voorkeur: anders							-.345**	.124
R^2	.019		.002		.020		.133	
F	17.059***		2.103		5.905**		8.912***	

P-waarde gedeeld door twee bij eenzijdige toetsing. * $p <.05$, ** $p <.01$, *** $p <.001$. Referentiecategorieën zijn 'laaginkomen' en 'geenreligie'. Afhankelijke variabele = 'vertrouwen_schaal'.

Te zien is dat de variabele 'klassiek' (model drie) voorspellingskracht heeft ten aanzien van algemeen vertrouwen en dat deze relatie positief is ($B=.270$; $t=4.130$; $p<.001/2$, $R^2=.019$). Dat betekent dat bezoekers van klassieke concerten relatief veel vertrouwen hebben, terwijl dit niet geldt voor

bezoekers van popconcerten ($B=.071$; $t=1.450$; $p=.147/2$). Op het moment dat de onafhankelijke variabelen samen met de interactieterm in één model worden gevoegd blijft de positieve voorspellingskracht van ‘klassiek’ bestaan, weliswaar met een iets lagere significantie ($B=.265$; $t=2.648$; $p<.01/2$). Dit hele model verklaart overigens nauwelijks méér variantie in algemeen vertrouwen dan het model waarin alleen ‘klassiek’ is toegevoegd ($R^2=.020$). ‘Pop’ blijft insignificant als predictor ($B=.042$; $t=.774$; $p=.439/2$) en ook de interactie is niet significant ($B=-.007$; $t=-.051$; $p=.959/2$). Dit betekent dat bezoekers van klassieke concerten niet (nog) meer vertrouwen hebben in het geval ze ook popconcerten bezoeken en andersom. Dit suggereert dat er geen sprake is van een interactie-effect van genre waarbij beiden elkaar versterken.

Model 6, met controlevariabelen, is als geheel significant en voorspelt 13,3% van de variantie in algemeen vertrouwen, $F(15,872) = 8.912$, $p<.001$; $R^2=.133$. Dit geldt als een medium algemeen effect. Het feit dat het model met ‘concert’ minder verklaart (12,9%) dan het model met ‘pop’, ‘klassiek’ en de interactieterm suggereert dat het onderscheid tussen klassieke- en popconcerten enige verklarende kracht heeft ten aanzien van algemeen vertrouwen en dus relevant kan zijn. Toch maakt het toevoegen van de controlevariabelen ‘klassiek’ als predictor insignificant ($B=.035$; $t=.357$; $p=.721/2$). Dit betekent dat, als leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, inkomen en religie gelijk worden gehouden, mensen die alleen klassieke concerten bezoeken niet méér algemeen vertrouwen hebben dan mensen die (ook) popconcerten of helemaal geen concerten bezoeken. Leeftijd, opleiding en een hoog inkomen blijven significante positieve voorspellers van algemeen vertrouwen en lijken opnieuw het verband tussen (klassiek) concertbezoek en vertrouwen te verklaren. Deze resultaten suggereren dat er geen reden is om één van de drie hypothesen aan te nemen.

Het is mogelijk dat de multicollineariteit ervoor zorgt dat er te weinig power overblijft om een effect van ‘klassiek’ aan te tonen als de controlevariabelen zijn toegevoegd. Het grootste deel van de klassieke concertbezoekers bezoekt ook popconcerten: deze groep wordt nu niet meegerekend omdat ‘pop’ is meegenomen. Daardoor blijven er erg weinig cases over. Dit is natuurlijk slechts een mogelijke verklaring. Toch kan het hierom nuttig (en gerechtvaardigd) zijn om in een regressiemodel alleen ‘klassiek’ en de controlevariabelen mee te nemen. Zie hiervoor model 7 in Appendix C, waarin ook een model 8 met alleen ‘pop’ en de controlevariabelen is opgenomen en een model 9 met ‘pop’, ‘klassiek’ en de controlevariabelen, zonder interactieterm.

Als ‘pop’ en de interactie uit de analyse weg worden gelaten is ‘klassiek’ wel (enigszins) positief significant ($B=.116$; $t=1.783$; $p<.05/2$), $F(13,874) = 10.086$; $p<.001$; $R^2=.130$. Bij het toevoegen van pop (model 9) verdwijnt deze significantie weer ($B=.104$; $t=1.585$; $p=.113/2$), $F(14,873) = 8.486$; $p<.001$; $R^2=.132$. Er lijkt gesteld te kunnen worden dat het positieve effect van ‘klassiek’ op vertrouwen verklaard wordt (1) door de mensen die ook popconcerten bezoeken en daarmee (2) deels ook door de (niet significante) positieve richting van ‘pop’. Dit is een kleine ondersteuning voor hypothese drie, die uitgaat van een elkaar versterkende interactie van ‘pop’ en ‘klassiek’ (beiden). Dit lijkt in overeenstemming met model 6, waar de coëfficiënt van de

interactieterm 'beiden' ($B=.120$; $t=.941$; $p=.347/2$) zelfs nog hoger is dan die van 'klassiek' in model 7¹⁶. Ook hier zal het kleine aantal cases, in combinatie met de hoeveelheid variabelen, maken dat er niet genoeg power is voor de interactieterm om significant te zijn. De significantie van 'klassiek' in model 7 is een kleine ondersteuning voor hypothese één: voor bezoekers van klassieke concerten lijkt een (klein) positief effect van concertbezoek op algemeen vertrouwen te gelden. Ook lijkt dit enige ondersteuning te geven voor hypothese twee: het effect van concertbezoek op algemeen vertrouwen is sterker voor 'klassiek' dan voor 'pop' (daarvoor namelijk afwezig). Met nadruk: in beide gevallen geldt dat het effect er alleen is door het meenemen van de mensen die naar beide concerten gingen. De insignificantie van algemeen concertbezoek (model 2) is waarschijnlijk vooral te verklaren doordat de grootste groep concertbezoekers alleen popconcerten bezocht, voor wie geen effect gevonden is.

5. Conclusie en discussie

Het doel van dit verkennende onderzoek is om antwoord te geven op de vragen (1) of er een relatie is tussen concertbezoek en algemeen vertrouwen en (2) of deze relatie verschilt voor verschillende muziekgenres. Daarvoor is gebruik gemaakt van de voor dit onderzoek bruikbare data van de U.S. General Social Survey uit 2002 ($N=888$). Deze survey verschaft informatie over het zelfgerapporteerde bezoek van respondenten aan uitvoeringen van respectievelijk klassieke muziek en popmuziek. Een drie-item schaal is gebruikt om algemeen vertrouwen te meten. Het toetsen gebeurde door middel van enkele multiële lineaire regressies waarbij geslacht, leeftijd, aantal jaar opleiding, inkomen en religieuze voorkeur werden meegenomen.

5.1. Conclusies en terugkoppeling theorie

De eerste hypothese lijkt slechts ten dele bevestigd. Er is geen effect gevonden van algemeen concertbezoek op algemeen vertrouwen. Ook opgesplitst op genre lijkt er geen effect te zijn van het bezoek van ofwel popconcerten ofwel klassieke concerten op het vertrouwen dat iemand heeft. Het feit dat concertbezoekers meer algemeen vertrouwen lijken te hebben dan niet-concertbezoekers is vooral te verklaren door het feit dat zowel bezoekers van klassieke concerten als van popconcerten een relatief hoge sociaaleconomische status hebben. Toch zijn er in het geval van klassieke concerten aanwijzingen voor een positief *effect* op algemeen vertrouwen, alleen kan dit niet los van bezoek van popconcerten gezien worden: het lijkt namelijk het geval dat dit effect vooral te verklaren is door de mensen die naast klassieke concerten ook popconcerten bezochten. Dit lijkt enige ondersteuning te bieden voor de derde hypothese. Het feit dat dit effect van klassieke concerten gevonden is, en niet van

¹⁶ Er kan bovendien aangevuld worden dat in model 6 de insignificante coëfficiënt van 'pop' hoger is dan die van 'klassiek', wat suggereert dat de significantie van 'klassiek' in model 7 alléén komt door de mensen die ook popconcerten bezochten.

popconcerten, biedt daarnaast enige ondersteuning voor hypothese twee, dat het effect van bezoek van klassieke concerten groter is dan van popconcerten.

Het feit dat er voor algemeen concertbezoek géén effect is gevonden, verklaard door de grootste groep concertbezoekers die alleen popconcerten bezochten, suggereert toch dat er een cruciaal verschil is tussen (concerten van) beide genres. Op basis van de theorie zou dit bijvoorbeeld verklaard kunnen worden door het mechanisme dat tijdens popconcerten wellicht minder socialisatie plaatsvindt dan tijdens klassieke concerten. Dat zou corresponderen met de verwachting dat bezoek van popconcerten minder cultureel kapitaal indiceert dan van klassieke concerten (bevestigt Roose en Vander Stichele, 2008), dat het daarmee eveneens minder sociaal-culturele status oplevert en vervolgens minder positief effect heeft op iemands ingang in netwerken.

Toch is er zoals gezegd geen effect gevonden voor mensen die alléén klassieke concerten bezoeken. Een grotere rol lijkt dus weggelegd voor de bezoekers van *beide* concerten. Dat lijkt aan te sluiten bij Peterson en Simkus (1992): niet zozeer snobisme (alleen klassieke concerten bezoeken) leidt tot een hogere sociaal-culturele status, maar juist omnivorisme: door naast het bezoeken van klassieke concerten of opera ook ‘lowbrow’ uitvoeringen bij te wonen. Volgend uit de theorie zorgt deze sociaal-culturele positie vervolgens voor meer sociaal kapitaal en vertrouwen. ‘Muzikaal omnivoren’ zullen kennis hebben over meerdere muziekgenres, wat zorgt voor meer status in verschillende sociale contexten (Roose en Vander Stichele, 2010). Ook de bredere opgedane cultuur- en normenkennis (Wuthnow, 2002), in combinatie met de gelegenheid om in zowel de context van klassieke concerten als popconcerten nieuwe mensen te leren kennen, kan resulteren in meer zwakke bindingen, en dit zou in overeenstemming zijn met de sociaal kapitaal theorie.

Concertbezoek van mensen met een hoge sociaaleconomische status lijkt dus pas te resulteren in een groter netwerk als culturele status niet alleen wordt opgedaan in een culturele ‘highbrow’ (klassieke concerten) context, maar ook in de context van popconcerten, waar een groter deel van de samenleving gerepresenteerd wordt. Het feit dat het bezoeken van alléén klassieke concerten ook geen effect lijkt te hebben kan namelijk samenhangen met het feit dat dit om een relatief kleine groep gaat: er vindt wellicht meer socialisatie plaats, maar als dit ‘snobisme’ indiceert dat hun culturele kennis niet verder reikt dan de eigen ‘highbrow’ normen en waarden kan dit erin resulteren dat de ingang in *andere* netwerken juist relatief klein is. De kans op bridging ties (Granovetter, 1983) zal in een dergelijk geval kleiner zijn, wat aan zou sluiten bij de discussie over exclusivistisch sociaal kapitaal in de kunsten (Wuthnow, 2002).

Hierbij moet aangevuld worden dat bezoekers van klassieke concerten geen hogere sociaaleconomische status lijken te hebben dan bezoekers van popconcerten¹⁷: wellicht is er sprake van een kloof tussen een *sociaal-culturele* elite die naar klassieke concerten gaat en een *sociaaleconomische* elite die naar popconcerten gaat. In beide gevallen gaat het om hoogopgeleiden.

¹⁷ Bezoekers van popconcerten lijken zelfs een iets hogere sociaaleconomische status te hebben dan van klassieke concerten, zie sectie 3.2

De omnivoren zijn dan degenen die deze kloof over steken en daardoor (in meerdere netwerken) de meeste bridging ties op kunnen doen. Misschien hebben zij profijt van hun cultureel kapitaal vanuit de ‘highbrow’ klassieke concertpraktijk, en kan dit kapitaal omgezet worden in sociaal kapitaal (en vertrouwen) door hun bridging ties vanuit de populaire concertpraktijk. Dit zou in overeenstemming zijn met de suggestie dat juist in hoge sociaaleconomische groepen zwakke bindingen relatief vaak bridging ties zijn (Granovetter, 1983, p. 209). Uiteraard zouden ook andere mechanismes werkzaam kunnen zijn, die bijvoorbeeld met leeftijd samenhangen.

5.2. Beperkingen onderzoek

Er zijn meer aspecten aan dit onderzoek die in ogenschouw genomen moeten worden en wellicht ten koste gaan van de betrouwbaarheid, interne en externe validiteit van de resultaten. Ten eerste is het te voorbarig om te concluderen dat er sprake is van een direct *causaal* verband tussen het bezoeken van klassieke concerten en het daardoor hebben van meer algemeen vertrouwen in anderen. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat niet concertbezoek een rol speelt in het tot stand komen van vertrouwen, maar dat het vertrouwen dat iemand heeft een rol speelt in of iemand wel of niet naar concerten gaat. In een dergelijk geval, waarbij er sprake is van een omgekeerd verband, zijn mensen met meer sociaal kapitaal en algemeen vertrouwen meer geneigd om naar klassieke concerten te gaan. Dit zou zeker ook voor omnivoren het geval kunnen zijn. Zo verhoogt een groter netwerk de kans dat iemand met anderen naar een concert zal gaan (Roose en Vander Stichele, 2010, p. 187).

Ten tweede kunnen er vraagtekens geplaatst worden bij de accuraatheid van de onafhankelijke variabelen. De verkregen informatie is op zich zeer eenduidig, maar aangenomen kan worden dat het over-generaliserend is om alle mensen die een keer naar een klassiek concert zijn geweest een ‘bezoeker van klassieke concerten’ in het algemeen te noemen. Zo worden mensen die elke maand in de Metropolitan Opera in New York zitten over één kam geschoren met mensen die één keer zijn meegenomen naar een voorspelconcert van de plaatselijke muziekschool. Dat de *frequentie* van concertbezoek niet is meegenomen kan ook gezien worden als een vertroebeling van de resultaten.

Bij het onderscheid tussen popconcerten en klassieke concerten, wat gezien kan worden als de kern van het onderzoek, gaat het eveneens om een versimpeling. Dit zal in de antwoorden van respondenten enige bias opgeleverd hebben. Naast het feit dat een aantal muziekstijlen helemaal uitgesloten wordt (zoals bepaalde volks-, kerk- en wereldmuziek) is het in sommige gevallen überhaupt niet helder in welke categorie een concert hoort. De ene persoon zal een jazz-concert wellicht onder ‘popconcert’ beschouwen, waar een ander ‘nee’ invult voor zowel klassieke- als popconcerten. Dat kan erin geresulteerd hebben dat er mensen zijn die in dit onderzoek ten onrechte als niet-concertbezoekers zijn behandeld. Bovendien zal het zo zijn dat, als er een zorgvuldigere onderverdeling tussen genres gemaakt wordt, er ook verschillende mechanismes uit zullen komen: zo is genoemd dat een aantal specifieke muziekgenres kan leiden tot antisociaal gedrag, namelijk heavy metal en rap, terwijl deze uitspraak niet geldt voor popmuziek in het algemeen (Allen et al., 2007).

Als laatste is het lastig op basis van de gebruikte data bloot te leggen welk mechanisme er echt werkzaam is en op welke manier de stap naar het maatschappelijke (macro)niveau te maken is. Het kleine schijnbare effect van klassieke concerten vertelt vrij weinig over de manier waarop netwerken tussen concertbezoekers kunnen ontstaan. Dat geldt eveneens voor hoe dit precies (1) leidt tot *generaliseerbaar* (algemeen) vertrouwen en (2) invloed heeft op het sociaal kapitaal op samenlevingsniveau, zoals in de brede definitie van Coleman (zie sectie 2.2.2). Ook is de vraag welk aspect van concertbezoek, het sociale of het culturele, vooral een rol speelt.

5.3. Suggesties voor toekomstig onderzoek en enkele beleidsimplicaties

In de toekomst zou het goed zijn om te onderzoeken hoe het verschil in algemeen vertrouwen tussen pop-bezoekers en klassiek-bezoekers verklaard kan worden. Wat maakt dat bezoekers van klassieke concerten, ook als gecontroleerd wordt voor leeftijd, geslacht, opleiding en inkomen, over het algemeen meer vertrouwen hebben dan niet-concertbezoekers? Waarom geldt dit niet voor bezoekers van popconcerten, maar juist wel voor omnivoren? Naast het meenemen van meer variabelen zoals frequentie van concertbezoek, overige culturele activiteit, streek (mate van urbanisatie), beroepsgebied en conservatisme zou het helpend kunnen zijn om dieper in te gaan op de verschillen tussen de typen concerten. Of beter gezegd: om te onderzoeken welke aspecten van concerten precies samenhangen met vertrouwen en sociaal kapitaal. Daarbij kan gedacht worden aan de setting en concertzaal, het geluidsvolume, de grootte van het publiek, de mate van interactie tussen het publiek en de uitvoerenden, de duur van het concert, of er gepraat kan worden tussendoor, de mate van formaliteit, etc. Een dergelijk onderzoek kan ook gedetailleerder onderscheid maken tussen genres en meer inzicht geven in welke factoren meespelen, zoals ook leeftijd: zo hangt het feit dat de jongere generatie minder naar klassieke concerten gaat bijvoorbeeld met de concertsetting samen (Kolb, 2001).

Voor het toetsen van causaliteit zou het daarnaast nuttig zijn om, wellicht op basis van een grootschalig semi-experimenteel onderzoek, te achterhalen of sociaal kapitaal ook daadwerkelijk groeit vanaf het moment dat mensen beginnen met het bezoeken van (klassieke) uitvoeringen. Het zou daarvoor bovendien relevant zijn om meer gedetailleerd onderzoek te doen naar sociale netwerken tussen concertbezoekers en de manier waarop deze zich ontwikkelen: hoe homogeen en gesloten zijn deze netwerken, spelen inderdaad (zwakke) bridging ties een belangrijke rol in het tot stand komen van sociaal kapitaal in de concertzaal en hoe verschilt dit voor verschillende genres en omnivoren? Hoe ingebed is een uitvoering in een gemeenschap? Wat kenmerkt leden van zo'n netwerk en hoe is dat voor cultureel omnivoren? Daarbij kan bovendien gekeken worden naar ingroup-outgroup processen, sociale cohesie en vertrouwen van mensen in specifieke groepen. Soortgelijk onderzoek kan eveneens worden gedaan voor andere muzikale en culturele activiteiten in de publieke sfeer, zoals koren, muziekverenigingen (zie: Langston en Barret, 2008), musea en toneelverenigingen.

Al met al lijken er aanwijzingen te zijn dat de (door kleinschalige onderzoeken aangetoonde) positieve effecten van samen muziek maken op vertrouwen (Anshel en Kipper, 1988) en sociaal

kapitaal (Langston en Barret, 2008; Jones en Langston, 2012) onder sommige condities ook werkzaam zijn als gekeken wordt naar het bezoeken van concerten. De resultaten suggereren dat dit het geval is voor bezoekers van klassieke uitvoeringen die eveneens popconcerten bijwonen, wat op cultureel omnivorisme lijkt te wijzen. Het gaat om *algemeen* vertrouwen. Aansluitend bij de visie dat sociaal kapitaal een collectief goed is (Lin, 2002) kan voorzichtig gesuggereerd worden dat het bezoeken van verschillende soorten concerten een positieve rol kan spelen in het tot stand komen van sociaal kapitaal in een samenleving. Overheden zouden hier op in kunnen spelen in het cultuurbeleid, door bijvoorbeeld (onder andere door middel van subsidie) te stimuleren dat mensen in aanraking komen met meerdere soorten muzikuitvoeringen. Bezoeken vanuit scholen aan uitvoeringen van verschillende genres (waaronder klassieke concerten) of educatieve programma's vanuit concertzalen kunnen hierbij een rol spelen. Dit geldt wellicht ook voor het stimuleren van 'cross-over' uitvoeringen binnen bestaande concertzalen, waarbij verschillende genres (zoals klassiek en pop) in één concert worden gecombineerd. Daarmee kunnen bezoekers van klassieke concerten in aanraking komen met andere genres en andersom, wat zou kunnen leiden tot nieuwe bridging ties en daarmee tot sociaal kapitaal. Ten slotte kan wellicht, om de gelegenheid hiervoor te vergroten, interactie tijdens en rondom concerten van belang zijn: hierbij kan gedacht worden aan een pauze, manieren die zorgen dat mensen na een concert blijven hangen en concertsettings die uitnodigen tot ontmoeting.

REFERENTIES

- Allen, M., Herrett-Skjellum, J., Jorgenson, J., Kramer, M. R., Ryan, D. J., & Timmerman, L. (2007). Effects of music. *Mass media effects research: Advances through meta-analysis*, 263-279.
- Anshel, A., & Kipper, D. A. (1988). The influence of group singing on trust and cooperation. *Journal of Music Therapy*, 25(3), 145-155.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. E. Richardson (Red.), *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological theory*, 7(1), 14-25.
- Brown, S., & Volgsten, U. (Eds.). (2005). *Music and manipulation: On the social uses and social control of music*. Berghahn Books.
- Burkholder, J. P., & Grout, D. J. (2014). *A History of Western Music: Ninth International Student Edition*. WW Norton & Company.
- Cairns, E. (1982). Intergroup conflict in Northern Ireland. In H. Tajfel (Red.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 277-298). Geraadpleegd van <https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=q0wFY3Dcu1MC&oi>
- Chamorro-Premuzic, T., Swami, V., & Cermakova, B. (2012). Individual differences in music consumption are predicted by uses of music and age rather than emotional intelligence, neuroticism, extraversion or openness. *Psychology of Music*, 40(3), 285-300.

- Coleman, J. S. (1987). The creation and destruction of social capital: implications for the law. *Notre Dame JL Ethics & Pub. Pol'y*, 3, 375-404.
- Coleman, J. S. (1988). Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Croson, R., & Gneezy, U. (2009). Gender differences in preferences. *Journal of Economic literature*, 47(2), 448-74.
- Daniels, J. P., & Von Der Ruhr, M. (2010). Trust in others: Does religion matter?. *Review of Social Economy*, 68(2), 163-186.
- DiMaggio, P., & Useem, M. (1978). Social class and arts consumption. *Theory and society*, 5(2), 141-161.
- Favaro, D., & Frateschi, C. (2007). A discrete choice model of consumption of cultural goods: the case of music. *Journal of Cultural Economics*, 31(3), 205-234.
- Freeman, W. J. (1998). A neurobiological role of music in social bonding. In N. Wallin, B. Merkur, & S. Brown (Eds.), *The Origins of Music* (pp. 411-424). Cambridge MA, United States of America: MIT Press.
- Gächter, S., Herrmann, B., & Thöni, C. (2004). Trust, voluntary cooperation, and socio-economic background: survey and experimental evidence. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 55(4), 505-531.
- Gauntlett, D. (2011). Three approaches to social capital [niet gepubliceerd supplement]. In D. Gauntlett (Red.), *Making is Connecting: The social meaning of creativity, from DIY and knitting to YouTube and Web 2.0* (pp. 131-131). Geraadpleegd van <http://davidgauntlett.com/making-is-connecting-second-expanded-edition/>
- Glaeser, E. L., Laibson, D. I., Scheinkman, J. A., & Soutter, C. L. (2000). Measuring trust. *The quarterly journal of economics*, 115(3), 811-846.
- Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380. Geraadpleegd van https://sociology-stanford-edu.proxy.library.uu.nl/sites/default/files/publications/the_strength_of_weak_ties_and_exch_w-gans.pdf
- Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological theory*, 201-233. Geraadpleegd van <https://www-jstor-org.proxy.library.uu.nl/stable/pdf/202051.pdf>
- Jones, P. M., & Langston, T. W. (2012). Community music and social capital. *The Oxford handbook of music education*, 2, 120-137.
- Kolb, B. M. (2001). The effect of generational change on classical music concert attendance and orchestras' responses in the UK and US. *Cultural Trends*, 11(41), 1-35.
- Kramer, R. M., & Tyler, T. R. (Eds.). (1996). *Trust in organizations: Frontiers of theory and research*. Sage.
- Krumhansl, C. L. (2002). Music: A link between cognition and emotion. *Current directions in psychological science*, 11(2), 45-50.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). Cultural capital: Allusions, gaps and glissandos in recent theoretical developments. *Sociological theory*, 153-168.
- Langston, T. W., & Barrett, M. S. (2008). Capitalizing on community music: A case study of the manifestation of social capital in a community choir. *Research Studies in Music Education*, 30(2), 118-138.
- Levin, D. Z., & Cross, R. (2004). The strength of weak ties you can trust: The mediating role of trust in effective knowledge transfer. *Management science*, 50(11), 1477-1490
- Lewis, J. D., & Weigert, A. (1985). Trust as a social reality. *Social forces*, 63(4), 967-985.

- Lin, N. (2002). *Social capital: A theory of social structure and action* (Vol. 19). Cambridge university press.
- Love is the Answer Lyrics. (n.d.). *Lyrics.com*. Geraadpleegd op 1 mei 2018, van <https://www.lyrics.com/lyric/17882132>.
- Mazziotta, A., Mummendey, A., & Wright, S. C. (2011). Vicarious intergroup contact effects: Applying social-cognitive theory to intergroup contact research. *Group Processes & Intergroup Relations*, 14(2), 255-274.
- Misztal, B. (2013). *Trust in modern societies: The search for the bases of social order*. John Wiley & Sons.
- Newton, K. (2001). Trust, social capital, civil society, and democracy. *International Political Science Review*, 22(2), 201-214.
- Nilsson, U. (2008). The anxiety-and pain-reducing effects of music interventions: a systematic review. *AORN journal*, 87(4), 780-807.
- NORC at the University of Chicago. (2016). About the GSS. Geraadpleegd op 10 april 2018, van <http://gss.norc.org/About-The-GSS>
- NORC at the University of Chicago. (2017). *General Social Surveys 1972-2016: Cumulative Codebook*. Geraadpleegd van http://gss.norc.org/documents/codebook/gss_codebook.pdf
- O'Hara, K., & Brown, B. (Eds.). (2006). *Consuming music together: social and collaborative aspects of music consumption technologies* (Vol. 35). Springer Science & Business Media.
- Peterson, R. A., & Simkus, A. (1992). How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups. S. 152–186 in: Michele Lamont und Marcel Fournier (Hg.): *Cultivating Differences. Symbolic Boundaries and the Making of Inequality*.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(3), 271-280.
- Potter, P. M. (2005). What is “Nazi Music”? *The Musical Quarterly*, 88(3), 428-455.
- Prieto-Rodríguez, J., & Fernández-Blanco, V. (2000). Are popular and classical music listeners the same people?. *Journal of Cultural Economics*, 24(2), 147-164.
- Procter, S. (2011). Reparative musicing: Thinking on the usefulness of social capital theory within music therapy. *Nordic Journal of Music Therapy*, 20(3), 242-262.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone. *Journal of Democracy*, 6, 65-78. Geraadpleegd van <http://archive.realtor.org/sites/default/files/BowlingAlone.pdf>
- Roose, H. (2008). Many-voiced or unisono? An inquiry into motives for attendance and aesthetic dispositions of the audience attending classical concerts. *Acta Sociologica*, 51(3), 237-253.
- Roose, H., & Vander Stichele, A. (2010). Living room vs. concert hall: Patterns of music consumption in Flanders. *Social Forces*, 89(1), 185-207.
- Rosenberg, M. (1956). Misanthropy and political ideology. *American sociological review*, 21(6), 690-695.
- Rosenberg, M. (1957). Misanthropy and attitudes toward international affairs. *Conflict Resolution*, 1(4), 340-345.
- Scherer, K. R., & Zentner, M. R. (2001). Emotional effects of music: Production rules. *Music and emotion: Theory and research*, 361-392.
- Schlaug, G., Norton, A., Overy, K., & Winner, E. (2005). Effects of music training on the child's brain and cognitive development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1060(1), 219-230.

- Smith, P. C., & Curnow, R. (1966). "Arousal hypothesis" and the effects of music on purchasing behavior. *Journal of Applied Psychology*, 50(3), 255.
- Smith, T. W. (2003). *Altruism in Contemporary America: A Report from the National Altruism Study* (GSS Topical Report #34). Geraadpleegd van <http://www-news.uchicago.edu/releases/03/altruism.pdf>
- Smith, T. W., Davern, M., Freese, J., Hout, M., & NORC at the University of Chicago. (2018). General Social Surveys, 1972-2016 [Dataset]. Geraadpleegd van gssdataexplorer.norc.org
- Surucu, S. G., Ozturk, M., Vurgec, B. A., Alan, S., & Akbas, M. (2018). The effect of music on pain and anxiety of women during labour on first time pregnancy: A study from Turkey. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 30, 96-102.
- Tarrant, M., North, A. C., & Hargreaves, D. J. (2001). Social categorization, self-esteem, and the estimated musical preferences of male adolescents. *The Journal of Social Psychology*, 141(5), 565-581.
- Tekman, H. G., & Hortaçsu, N. (2002). Music and social identity: Stylistic identification as a response to musical style. *International Journal of Psychology*, 37(5), 277-285.
- Tichy, N. M., Tushman, M. L., & Fombrun, C. (1979). *Social network analysis for organizations*. *Academy of management review*, 4(4), 507-519.
- Trusty, J., & Oliva, G. M. (1994). The effect of arts and music education on students' self-concept. *Update: Applications of Research in Music Education*, 13(1), 23-28.
- Verenigde Naties. (2014). Music unites people of different backgrounds, secretary-general says in remarks introducing 'Why music matters' lecture [Persbericht]. Geraadpleegd op 1 mei 2018, van <https://www.un.org/press/en/2004/sgsm9580.doc.htm>
- Vezzali, L., Hewstone, M., Capozza, D., Giovannini, D., & Wölfer, R. (2014). Improving intergroup relations with extended and vicarious forms of indirect contact. *European Review of Social Psychology*, 25(1), 314-389.
- Warde, A., & Tamplin, G. (2002). Social capital, networks and leisure consumption. *The Sociological Review*, 50(2), 155-180.
- Webster, G. D., & Weir, C. G. (2005). Emotional responses to music: Interactive effects of mode, texture, and tempo. *Motivation and Emotion*, 29(1), 19-39.
- Welch, M. R., Sikkink, D., Sartain, E., & Bond, C. (2004). Trust in God and trust in man: The ambivalent role of religion in shaping dimensions of social trust. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(3), 317-343.
- Wuthnow, R. (2002). The United States: Bridging the Privileged and the Marginalized. In R. D. Putnam (Red.), *Democracies in flux: The evolution of social capital in contemporary society* (pp. 59-102). Geraadpleegd van <https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=24sRDAAAQBAJ&oi>
- Yalch, R., & Spangenberg, E. (1990). Effects of store music on shopping behavior. *Journal of Consumer Marketing*, 7(2), 55-63.
- Yalch, R., & Spangenberg, E. (2000). The effects of music in a retail setting on real and perceived shopping times. *Journal of business Research*, 49(2), 139-147.

DANKWOORD

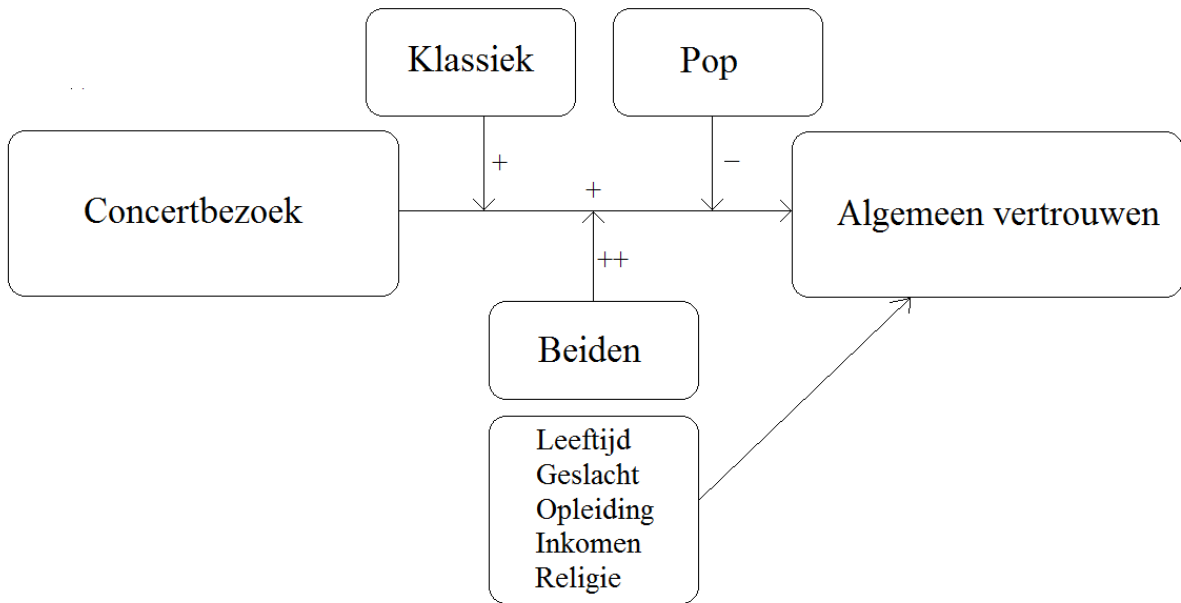
Speciale dank gaat uit naar de mensen die belangrijk zijn geweest bij het tot stand komen van dit bachelor-onderzoek. Ten eerste Joyce Delnoij, voor de prettige begeleiding en goede feedback gedurende het hele proces: ook voor het feit dat ze meteen enthousiast was om iets te doen waar muziek bij betrokken was; Tali Spiegel en Ineke Maas, voor het meekijken bij enkele *struggle*-momenten tijdens de statistische analyses; Pieter Overeem, voor het geven van nuttige peerfeedback. Ten slotte mijn lieve ouders, voor het geven van support op alle mogelijke manieren tijdens de drukte van het afronden van mijn bachelor sociologie, in combinatie met mijn conservatoriumopleiding. Zij hebben de nodige onrust en wellicht ook onredelijkheden van mijn kant moeten incasseren. Zonder deze mensen (waarbij een aantal uit mijn omgeving ongenoemd blijft) was dit verslag er waarschijnlijk niet geweest.

Figuur 3. André Rieu in Maastricht¹⁸

¹⁸ Concert: André Rieu's 2016 Maastricht Concert [Foto]. (z.d.). Geraadpleegd op 25 mei 2018, van <https://kinepolis.be/nl/events/concert-andre-rieus-2016-maastricht-concert>

APPENDIX A

Conceptueel model met controlevariabelen

APPENDIX B

Correlatietabel van alle afhankelijke en onafhankelijke variabelen (N=888)

Variabele	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Vertrouwen_schaal	-										
2. Concert	.085**	-									
3. Klassiek	.137***	.452***	-								
4. Pop	.048	.876***	.157***	-							
5. Leeftijd	.192***	-.174***	.118***	-.269***	-						
6. Geslacht: man	-.009	-.048	-.085*	-.002	.019	-					
7. Opleiding in jaren	.209***	.352***	.275***	.284***	-.114**	-.053	-				
8. Inkomen: hoog	.196***	.174***	.083*	.168***	-.027	.063	.317***	-			
9. Inkomen: middel	-.105**	-.103**	-.070*	-.091**	-.026	-.074*	-.200***	-.634***	-		
10. Inkomen: laag	-.122***	-.081*	-.073*	-.073*	-.026	-.008	-.192***	-.353***	-.135***	-	
11. Inkomen: missing	-.039	-.036	.053	-.062	.075*	.010	-.046	-.391***	-.149***	-.083*	-
12. Religie: protestants	.044	-.081	-.002	-.107**	.185***	-.071*	-.075*	.000	-.034	.022	.031
13. Religie: katholiek	-.026	.000	-.078*	.029	-.049	.021	.021	.019	-.002	-.015	-.016
14. Religie: anders chr.	-.020	.064	-.024	.079*	-.113**	-.051	-.029	-.003	.035	-.009	-.039
15. Religie: islam	-.053	-.013	-.033	-.003	-.069*	.083*	.001	-.004	-.037	.038	-.023
16. Religie: oosters	.059	.050	.023	.039	-.075*	.057	.084*	-.049	.043	-.026	.057
17. Religie: anders	-.047	.097**	.092**	.095**	.032	-.027	.103**	-.049	.043	-.026	.057
18. Religie: geen	.003	.011	.031	.006	-.126***	.086*	.012	-.037	.036	.015	.004

P-waarde gedeeld door twee bij eenzijdige toetsing. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$. Met uitzondering van de cursieve getallen gaat het om Spearman correlaties. De cursieve getallen zijn Pearson correlaties, gebruikt voor intervalvariabelen. Correlaties tussen de religies zijn niet in de tabel opgenomen.

APPENDIX C

Regressietabel, per categorie met controlevariabelen (N=888)

	Model 7		Model 8		Model 9	
	B	SE	B	SE	B	SE
Constante	.820***	.152	.764***	.151	.801***	.152
Klassiek	.116*	.065			.104	.066
Pop			.075	.050	.064	.051
Leeftijd	.009***	.001	.010***	.001	.010***	.001
Geslacht: man	-.016	.047	-.023	.047	-.017	.047
Opleiding in jaren	.040***	.008	.041***	.008	.038***	.008
Inkomen: hoog	.322***	.082	.321***	.083	.317***	.083
Inkomen: middel	.118	.091	.120	.091	.118	.090
Inkomen: missing	.082	.109	.093	.109	.082	.109
Religieuze voorkeur: protestants	-.045	.070	-.052	.070	-.047	.070
Religieuze voorkeur: katholiek	-.073	.077	-.087	.076	-.077	.077
Religieuze voorkeur: anders christelijk	-.033	.132	-.042	.133	-.043	.132
Religieuze voorkeur: islam	-.358	.312	-.364	.312	-.353	.312
Religieuze voorkeur: oosters	.451	.250	.447	.250	.446	.250
Religieuze voorkeur: anders	-.329**	.124	-.337**	.124	-.341**	.124
R^2	.130		.130		.132	
F	10.086***		10.006***		8.486***	

P-waarde gedeeld door twee bij eenzijdige toetsing. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Referentiecategorieën zijn 'laaginkomen' en 'geenreligie'. Afhankelijke variabele = 'vertrouwen_schaal'